

המרכז למורשת המודיעין
המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין

בין הערכה להשפעה על המציאות

מדוע הבנות שהתפתחו באמ"ן על חזבאללה
השפיעו באופן מוגבל על היערכות אמ"ן
וכלל-צה"ל למלחמת לבנון השנייה?

תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל

וועדת ינוגרד - הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון

בין הערכה להשפעה על המציאות

מדוע הבנות שהתפתחו באמ"ן על חזבאללה
השפיעו באופן מוגבל על היערכות אמ"ן
וכלל-צה"ל למלחמת לבנון השנייה?

תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל¹

בין הערכה להשפעה על המציאות

מדוע הבנות שהתפתחו באמ"ן על חזבאללה השפיעו באופן מוגבל על היערכות אמ"ן וכלל-צה"ל למלחמת לבנון השנייה?

תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל

עורכים: יוסי קופרוסר ודודי סימן טוב

עיצוב גרפי: זאב אלדר

צילום השער: משה מילנר, לשכת העתונות הממשלתית

דפוס: דיגיפרינט בע"מ

מבוא

תוצאות מלחמת לבנון השנייה הוגדרו על ידי ועדת וינוגרד כ"החמצה גדולה וחמורה"². הוועדה מיקדה את ביקורתה, ובצדק, בתהליכי קבלת החלטות בדרג המדיני ובמטכ"ל ובממשק ביניהם, במוכנות הנמוכה ובהפעלה הלקויה של כוחות היבשה. אמ"ן זכה לשבחים והביקורת עליו הייתה מוגבלת, וחיל האוויר זכה לשבחים. בדוח וינוגרד נכתב:³

בסך הכול המאמץ המודיעיני הוכתר בהצלחה בכמה תחומים חשובים מאוד. כמה מההישגים המודיעיניים היו מרשימים במיוחד. עם זאת, בשעת פקודה - צפויה, יש לציין, גם אם בעיתוי לא ידוע מראש - נחשפו גם פערים במידע וביכולות המודיעיניות, כמו גם ליקויים בהתנהלות גורמי המודיעין מול אלה שאותם הם אמורים לשרת, בדרג העליון, המדיני והצבאי, ובכוחות הלוחמים.

קריאה ביקורתית של דוח וינוגרד, תחקירים בתוך הצבא ומאמרים של בכירי אמ"ן מאותה

תקופה, מעלה כמה פרדוקסים בתיאור פעולת אמ"ן לפני המלחמה. שניים מרכזיים מהם: אמ"ן פיתח אומנם הבנה טובה על חזבאללה, אבל הבנה זו לא השפיעה על הדרג המטכ"לי והמדיני ולא תורגמה באופן הולם לתוכניות מבצעיות ולתורת לחימה רלוונטיות. כמו כן, אף שאמ"ן טען שסיפק לרמטכ"ל ולדרג המדיני התרעה אסטרטגית בסוף 2005 באשר לאפשרות של הסלמה מול חזבאללה, הוא לא שינה מספיק לאור זאת את סדר העדיפות האיסופי בתוכו עצמו. מאמר זה יציג פרדוקסים אלו וינסה להסבירם, כדי לאפשר למידה מחודשת שיש בה רלוונטיות לאמ"ן ולצה"ל כיום.

המחקר בוחן את אמ"ן משלוש נקודות מבט תפקודיות:

- כ"מעריך הלאומי" שתפקידו, בין השאר, להגדיר את סוגי האויב שמולם מתמודדת מדינת ישראל וליצור תובנות מודיעיניות, כבסיס לפיתוח ידע ותובנות אסטרטגיות ומערכתיות;

**קריאה של דוח וינוגרד
ושל תחקירי הצבא
למלחמה, מעלה
כמה פרדוקסים: אמ"ן
פיתח הבנה טובה על
חזבאללה, אבל הבנה זו
לא השפיעה על הדרג
המטכ"לי והמדיני ולא
תורגמה באופן הולם
לתוכניות מבצעיות
רלוונטיות, ונוסף על כך
אף שאמ"ן טען שנתן
התרעה אסטרטגית
באשר לאפשרות של
הסלמה מול חזבאללה,
הוא לא שינה מספיק
לאור זאת את סדר
העדיפות האיסופי.**

2 הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006: ועדת וינוגרד. מלחמת לבנון השנייה. דין וחשבון מלא, עמ' 41.

3 ועדת וינוגרד, דין וחשבון מלא, עמ' 257.

- כ"קמ"ן הצבא, שתפקידו לספק מודיעין טקטי ואופרטיבי לצורכי פיתוח תוכניות מלחמה, תורת לחימה, ומידע קונקרטי ללחימה (כדוגמת מפות עדכניות ומטרות לתקיפה);⁴
- כזרוע המפעילה מערכי איסוף שנועדו לספק מידע לצורכי שני התפקודים הראשונים.

בתקופה הנחקרת היו ראשי אמ"ן אלוף אהרון זאבי-פרקש (דצמבר 2001 - ינואר 2006) ועמוס ידלין (החל מינואר 2006). במחקר נעשה שימוש בחומרים ראשוניים (מסמכים ומצגות של אמ"ן, תוכניות ותפיסות של אמ"ן), דוח צוות תחקיר בראשות האלוף (מיל) יעקב עמידרו אשר תחקר את תפקוד אמ"ן במלחמה, הגרסאות השונות של דוח וינוגרד, ספרו של חוקר מחלקת היסטוריה שמעון גולן על קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת לבנון השנייה, והשלמת פרטים באמצעות ראיונות והערות של מפקדים בצה"ל ואמ"ן בשנים הרלוונטיות (ראו רשימת מעירים בסוף המחקר).

המאמר מאורגן באופן הזה: ראשית, אציג את הקשב בצה"ל לחזבאללה בתוך ההקשר הכולל של העימותים שהתרחשו בשנים שקדמו למלחמת לבנון השנייה, את סדר העדיפות של האיומים על מדינת ישראל ואת הוויכוח התפיסתי בהקשר לחזבאללה שלא הוכרע בתקופה שלפני המלחמה; שלושת החלקים הבאים יציגו את תפקוד אמ"ן בשלושת ההיבטים שתיארתי לעיל – כ"מעריך לאומי"; כ"קמ"ן הצבא" וכזרוע. כל פרק יתחיל בהצגת הפרדוקס, ימשיך בהצגת עשיית אמ"ן לפני המלחמה, ויסתיים בניסיון להסביר את הפרדוקס. בחלק החמישי והאחרון אציג מה למד אמ"ן מן המלחמה, באופן גלוי ומוצהר ובאופן סמוי, וכמה המלצות עקרוניות לעתיד.

4 ישנה חפיפה קלה בין התפקוד הראשון לשני. כאן אדון בכלל המודיעין האסטרטגי, גם זה שהוצג למטכ"ל, תחת כותרת התפקוד של "אמ"ן כמעריך לאומי".

1. רקע: הקשב של צמרת צה"ל לאיום חזבאללה והוויכוח התפיסתי בהקשר של חזבאללה שלא הוכרע בתקופה שלפני המלחמה

1.1. ההקשר האסטרטגי והשפעתו על סדר העדיפויות האיסופי והמחקרי

את המענה של צה"ל לפני מלחמת לבנון השנייה לאיום מצד חזבאללה יש לנתח כחלק מהקשר רחב שהיו בו חמישה מרכיבים מרכזיים. ראשית, צה"ל נסוג מלבנון במאי 2000, והפעולות המתגרות של חזבאללה לאורך הגבול מאז, ובכלל זה ניסיונות החטיפה וימי הקרב בשנה שלפני מלחמת לבנון השנייה, נענו במדיניות ההכלה הישראלית. החשיבה על חזרה לחימה בלבנון אחרי 18 שנות ה"התבוססות בבוץ הלבנוני", נתפסה כלא רצויה, ותרמה להדחקה ארגונית של העיסוק בהכנות למלחמה בגזרה זו שאולי תחייב פעולה קרקעית בדרום לבנון.

אם בכלל, החשיבה על פעולה קרקעית בלבנון התמקדה בצורך להבטיח את התנאים ליציאה מהירה משם, כדי לא לשקוע מחדש ב"בוץ הלבנוני". שנית, בשנים 2000–2004 היה הקשב הצה"לי ממוקד בלחימה בטרור בשטחי איו"ש, לחימה שמאז מבצע "חומת מגן" נחלה הצלחה ניכרת, וצה"ל עדיין היה עסוק בלמידה ממנה ובהתרפקות עליה. שלישיית, ההתנתקות מרצועת עזה, נושא שחייב את צה"ל למענה ייעודי, העסיקה את צה"ל לאורך מרבית שנת 2005. רביעית, ההבנה כי איראן התקדמה לקראת פיתוח נשק גרעיני במסגרת תוכנית חירום ובאמצעות מערך שלם של תוכנית גרעין צבאית, שכלל גם פיתוח טילים המסוגלים להגיע לישראל ולשאת ראש נפץ גרעיני, הביאו למיקוד הקשב באיראן. בחירתו של מחמוד אחמדינ'ג'ד לנשיא איראן ביוני 2005 והצהרותיו בהקשר להשמדת ישראל, הגבירו את הצורך למקד תשומת לב באיראן ובפרט בתוכנית הגרעין שלה. חמישית, התפיסה הייתה שהגורם המרכזי בזירה הצפונית הוא סוריה של בשאר אסד, ונראה שמשמעות ההשפעה של יציאת כוחות סוריה מלבנון באפריל 2005 על חזבאללה, אחרי שליטה בה במשך עשרות שנים, עדיין לא הוטמעה בכל הדרגים. לפי אלוף זאבי פרקש, אמ"ן העלה משמעותית את תיעודו פיתוח המקורות מול איראן בשנת 2005, ולאחר נסיגת הסורים מלבנון, נתן עדיפות גם לפיתוח מקורות מול חזבאללה על חשבון הזירה הסורית. הייתה לכך תרומה חשובה מאוד בהקשר של שתי הזירות הללו בשנים שלאחר המלחמה.⁵

תחת הקשר זה, סדר העדיפות המטכ"לי ובכלל זה סדר העדיפות האיסופי העקרוני באמ"ן בשנים 2005–2006 היה: הפלסטינים, איראן, סוריה, לבנון.⁶ יש לציין כי לכל מערך

5 הערות אלוף (מיל) זאבי פרקש לטיוטת המחקר. פברואר 2022.

6 עדויות שגבה אלוף דורון אלמוג במסגרת תחקיר החטיפה ב-12 ביולי: "סדר העדיפות האיסופי והמחקרי של אמ"ן בשנה שלפני המלחמה, לפי רח"ט מחקר יוסי ביידיץ החל מיוני 2006, היה: פלסטינים, איראן, סוריה, לבנון. ראש אמ"ן החל מינואר 2006 עמוס ידלון, הצדיק את סדר העדיפות הזה של הרמטכ"ל ושל קודמו זאבי פרקש, לאור המצב השקט יחסית בגבול הצפון. הוא טען שמה שגרם לו להבין שחזבאללה מצריך מענה מודיעיני אחר, היה ניסיון החטיפה בע"ג'ר בנובמבר 2005" (דוח ועדת דורון אלמוג. עמ' 7. ריאיון שעשה ראש הצוות אלוף דורון אלמוג עם ביידיץ וידלון ב-17.10.2006) בסיכום הרמטכ"ל חלוץ להצגת תחקיר תמונת המודיעין והשפעתה על קבלת החלטות במלחמה (תחקיר צוות בראשות אלוף (מיל) יעקב עמידור) נכתב: "טוב עשה אמ"ן שהתמקד בטרור הפלשתיני, איראן, סוריה ולבנון משום שכאשר מדובר על ניהול סיכונים של קהילת המודיעין צריך להסתכל מה עמד לעיניה והכל היה חשוב אך יש קדימויות וסדרי עדיפויות" (לשכת ראש המטה כללי. תחקיר תמונת המודיעין והשפעתה על קבלת החלטות במלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 8 בינואר 2007).

איסוף יש מיקוד שונה, וסדרי העדיפויות בתוכו נגזרים גם מכך. יש גם הבדלים בין סדר עדיפות לאיסוף על בסיס מקורות איסוף קיימים לבין סדר עדיפות לפיתוח מקורות בראייה עתידית. כאן ההתמקדות תהיה באיסוף על בסיס המקורות שהיו קיימים לפני המלחמה.

יתרה מזאת: הקיצוץ בתקציב צה"ל שעמד באותה עת על הפרק היה משמעותי מאוד, וכלל ירידת משמעותית בסדר הכוחות במסגרת תוכנית רב-שנתית (להלן: תר"ש) "קלע" (2003–2008), שהופסקה אחרי שנתיים בלבד, עקב מחסור במשאבים. דיונים על תר"ש חדשה, שבה דנו בצמצום סדר כוחות נוסף, התקיימו ב-2005–2006.⁷ משבר משאבי מתמשך זה השפיע גם על המשאבים שעמדו לרשות אמ"ן, אם כי פחות מאשר על כוחות היבשה, והקצין את הצורך לחדד את סדרי העדיפויות בתחומי האיסוף והמחקר.

1.2. התפתחות הוויכוח התפיסתי בצה"ל בייחס לחזבאללה בצה"ל לפני מלחמת לבנון השנייה, וכיצד הוא בא לידי ביטוי בתחילתה

בפרק זה יוצגו תפיסת "ההכלה" שהייתה רלוונטית לבט"ש (בהקשרי חטיפה); גישת "המנוף הסורי" על חזבאללה שהרלוונטיות שלה פחתה עם יציאת הסורים מלבנון באפריל 2005, אבל סימניה נשארו גם אחר כך; תפיסת "מנוף מדינת לבנון" שבה דגל הרמטכ"ל חלוץ; תפיסת הפעולה הישירה נגד חזבאללה באמצעות אש מנגד כגורם מכריע; ותפיסת הפעולה הישירה מול חזבאללה באמצעות תמרון בדרום לבנון.

1.2.1. הכלה בשגרה והמנוף הסורי במלחמה

תוכנית "מגן ארץ" הופצה על ידי המטכ"ל בסוף שנת 2002, כשנה וחצי אחרי יציאת צה"ל מלבנון. הפצתה הייתה תוך כדי המשך הלחימה באיר"ש (מבצע חומת מגן התקיים במרץ-מאי 2002). היו בה שני רעיונות מרכזיים: הכלה, וה"מנוף הסורי".

לפי התוכנית, צה"ל זיהה שני מצבי יסוד מערכתיים – ה'נוכחי' שבו הזירה הפלסטינית היא המרכזית והזירה הלבנונית משנית. תוכנית "מגן הארץ" קבעה, כי "על מנת להימנע מפתחת חזית שניה ביוזמה ישראלית או להימנע מנפילה למלכודת האסטרטגית שמציב חזבאללה בפני מדינת ישראל, רציונל הפעולה של צה"ל במערכה הראשונה צריך לתת מענה לסוגיות הבאות: הכלת האירועים ומניעת התרחבותם במרחב ובזמן; גביית מחיר מקסימלי מחזבאללה [...] הגברת מוכנות להמשך הידרדרות. לאור האמור, הדגשים המרכזיים להפעלת הכוח במערכה הראשונה כללו פעילות חשאית בחתימה נמוכה, תגובה בהקשר ובמידה וביחס לאירועים ועוד".⁸

המצב השני עסק באפשרות שהמערכה הראשונה לא תצליח להכיל את האירועים. בהקשר זה תוכננה מערכה שנייה שהתבססה על גישת "המנוף הסורי". הנחות היסוד שלה

7 מאיר פינקל. הרמטכ"ל – מחקר השוואתי של שישה היבטים בתפקודו של מפקד הצבא. מערכות ומודן, 2018, עמ' 134–135.

8 אמ"ץ/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון. תוכנית מגן הארץ. דצמבר 2012, עמ' 6.

היו, בין היתר, כי "סביר להניח כי יצירת לחץ על סוריה באמצעות איום במלחמה כוללת ופגיעה באינטרסים סוריים תגרום לסוריה לפעול לריסון חזבאללה".⁹ הרעיון המערכתי היה

"הפעלת לחץ ישיר על סוריה ולבנון באמצעות תקיפת יעדי הכוח הסורי בלבנון, תשתית לבנונית ויעדים מוגבלים בסוריה, ובמקביל - פגיעה ישירה וקשה בחזבאללה ויצירת איום קרקעי ומוכנות לביצוע; הנעת סוריה, לבנון והמערכת הבין-לאומית להשגת הסדר וריסון חזבאללה וארגוני הטרור".⁹

את גישת ההכלה הובילו ראש הממשלה מ-2001 עד ינואר 2006 אריאל שרון, ושר הביטחון בין סוף 2002 למאי 2006 שאול מופז, והיו שותפים לה רבים מבכירי צה"ל וביניהם הרמטכ"ל חלוץ.¹⁰ מי שגישה זו הקשתה עליהם היו מפקדי פיקוד הצפון גנץ ואשכנזי,¹¹ והכפופים להם במרחב אוגדה 91. ביטוי לדומיננטיות גישת המנופים היה התרגיל המטכ"ל "אבני אש 9" (יוני 2004), שבו תרגל הרמטכ"ל יעלון הפעלת מנופים על חזבאללה באמצעות אש, בעוד מפקד פיקוד הצפון גנץ ניסה לשכנעו להפעיל את המרכיב היבשתי בתוכנית "מגן הארץ" שכללה במדרגה הרחבה שלה כיבוש של דרום לבנון עד קו הליטאני, שייעודו המרכזי היה מנוף לחץ על הסורים.¹²

במחקר על התפתחות התפיסה המבצעית בלבנון 2000–2006, כתב אוהד לסלוי כי:¹³

הערכת הרמטכ"ל שה "מנוף הסורי" עשוי להיות אפקטיבי התבססה בין השאר על קביעת חטיבת המחקר באמ"ן לפיה "סוריה ברצותה יכולה לרסן את חזבאללה [...] סוריה שחקן המפתח... מאפייני המדינה ומנהיגה גורמים לה להיות החוליה היותר נוחה לעיצוב יחסית לחזבאללה ולפיכך השפעות עליה עשויות להניב שינוי מערכתי.

יש לציין, כי בגישת המנוף הסורי טמון מתח מובנה, שכן היא טענה שכדי לפגוע באויב החלש (חזבאללה), נדרש לפגוע באויב החזק (סוריה), שהייתה האויב המרכזי בתרחיש של מלחמה, אך מבלי להיגרר למלחמה מולה. המתח הזה הובן ונכתב במסמכי התוכניות, ויתכן שגישת המנוף הסורי קרצה למקבלי ההחלטות לא רק בגלל שנראתה אפקטיבית, אלא גם כי היה ברור יותר איך פועלים מול מדינה מאשר איך פועלים קרקעית מול ארגון חזבאללה, בלי לשוב ללבנון ולשהות בשטחה לאורך זמן.

מכיוון שגישת ההכלה נתפסה כלא רלוונטית אל מול המצב שבו בוצעה חטיפה על ידי

9 אמ"ן/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון. תוכנית מגן הארץ. דצמבר 2012. עמ' 18–20.

10 הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006: ועדת וינוגרד. מלחמת לבנון השנייה. דין וחשבון חלקי, אפריל 2007, עמ' 67–70.

11 שם, עמ' 71–72.

12 דוח וינוגרד, דין וחשבון מלא, 274.

13 אוהד לסלוי. התפתחות התפיסה המבצעית ליזירת לבנון 2000–2006. פרסומי מרכז דדו, 2015, עמ' 65. מתבסס על: אמ"ן/חטיבת המחקר, "רציונל הפעולה מול המערכת הצפונית" (מצגת – מרץ 2004).

חזבאללה, זמן קצר לאחר חטיפת גלעד שליט על ידי חמאס, ומכיוון שתוכנית "מגן הארץ" כבר לא הייתה בתוקף באמצע 2006, היא לא באה לידי ביטוי בדיונים בתחילת העימות. גישת המנוף הסורי לא הועלתה במלחמת לבנון השנייה על ידי קציני צה"ל.¹⁴

1.2.2. "מנוף מדינת לבנון", ואש אווירית ישירה נגד חזבאללה כגורם מכריע

"המנוף הסורי", שהיה כאמור לב האסטרטגיה הישראלית מול החזבאללה, השתנה לאחר יציאת הסורים מלבנון באפריל 2005 ל"מנוף מדינת לבנון" כגורם מרסן של חזבאללה – פגיעה בתשתיות של מדינת לבנון כדי שזו תיצור לחץ על חזבאללה. הבעיה המרכזית ברעיון זה הייתה שפגיעה בתשתיות חשמל וייצור דלק לבנוניות הייתה בניגוד למגמה הבין-לאומית שתמכה בשיקום לבנון. היא כנראה לא נבחנה בדיון עם הדרג המדיני לפני פרוץ העימות, כיוון שברגע שהועלתה ב-12 ביולי 2006 על ידי הרמטכ"ל חלוץ, היא נפסלה על ידי ראש הממשלה אולמרט.¹⁵

כפי שאפשר לראות במסמך תפיסת ההפעלה של צה"ל מאפריל 2006, מסמך המשקף את הבעיות התפיסתיות של צה"ל באותה עת (ראו פירוט בהמשך), צה"ל היה במתח בין אמירות כמו: אחד השינויים התפיסתיים הנדרשים הוא "עדיפות ללחימה מדויקת, למנופים ולאפקטים פיזיים ותודעתיים על פני השמדה מסיבית ומסעות תמרון ואש 'כבדים'",¹⁶ וכי במלחמה מוגבלת "צה"ל יפעל לקצר את המלחמה. עם זאת, כיוון שמטרת המלחמה אינה להביס את צבא היריב אלא להפעיל עליו 'מנופים', יש להיערך לאפשרות שמלחמה זו תארך יותר ממלחמה כוללת", לבין אמירה אחרת מייד אחר כך, שלפיה במלחמה מוגבלת עם חזבאללה, "יש להעדיף פעולה נגד ארגון הטרור עצמו, מתוך שאיפה לחסלו. השימוש ב'מנופים' מהווה 'ברירת מחדל' למצב שבו אי-אפשר להגיע להישג משמעותי באמצעים ישירים כתוצאה מהעדד יכולת או עקב אילוף מדיני".¹⁷ במקום שלישי באותו מסמך, שוב תחת הכותרת 'מלחמה מוגבלת', נכתב כי דוגמה לאסטרטגיה המכונה 'הפעלת מנופים' "עלולה להיות מלחמה נגד 'המערכת הצפונית' שעיקרה הפעלת 'מנופים' על סוריה כדי שתפעל להסרת איום החזבאללה".¹⁸ אזכיר כי מדובר במסמך שהופץ באפריל 2006, שנה אחרי יציאת הסורים מלבנון.

תוכנית "מי מרום", שפיתוחה בחטיבת המבצעים החל אחרי יציאת הסורים מלבנון, הציגה שינוי גישה, שלפיו המיקוד החדש הוא לחימה ופגיעה ישירה בחזבאללה. אך היא גם

14 שמעון גולן, אש בלבנון, 2006. קבלת ההחלטות ברמה האסטרטגית במלחמת לבנון השנייה. צה"ל - המחלקה להיסטוריה, עמ' 27.

15 דן חלוץ, בגובה העיניים, (ראשון לציון: ידיעות אחרונות, 2010), עמ' 380; אהוד אולמרט, בגוף ראשון (ראשון לציון: ידיעות אחרונות - ספרי חמד, 2018) עמ' 694-695.

16 אמ"ץ/תוה"ד. תפיסת ההפעלה המטכ"לית לצה"ל. מהדורה א - אפריל 2006. עמ' 35.

17 שם, עמ' 134-135.

18 שם, עמ' 127.

טענה שבעוד המנוף הסורי נמצא בירידה, משקל המנוף הלבנוני עולה.¹⁹ גם תוכנית "שוברת הקרח" כתוכנית למערכה משברית בת ארבע יממות, שילבה בין "מנופים" לבין פגיעה ישירה בחזבאללה.²⁰ נראה שבמהלך גיבוש התוכניות, נוצרו שילוב או פשרה בין שני זרמים – אלה שטענו בעד פעולה ישירה, ואלו שהיו בעד גישת המנופים.

גישה אחרת הייתה ישירה – פגיעה בחזבאללה באופן ישיר באש אווירית כמרכיב דומיננטי בהכרעה. היא התפתחה בחיל האוויר תחת מפקד חיל האוויר חלוץ²¹ ועמוס ידלין היה שותף לה כרלמד"ן ורמ"ט חיל האוויר.²² היא הפכה למוסכמה בצה"ל במסגרת תפיסת ההפעלה של 2006.²³ יש לציין, כי גישת הפעולה מהאוויר הייתה חדשה בצה"ל, ולא גובתה בהכנות משמעותיות בהקשר הזירה הלבנונית. לפי ראש אמ"ץ איזנקוט, בקד"ם רמטכ"ל לתוכנית "מי מרום" שהתקיים במרץ 2006, התברר כי אף גורם אינו אחראי לתכנון פעולות בפירות.²⁴ חיל האוויר לא עסק בחזבאללה מעבר לתכנון תקיפת משגרי הרקטות הבינוניות וארוכות הטווח, ותכנון התקיפה בדאח'יה, אף שהחיל התבקש על ידי ראש אמ"ץ להתחיל להכינה ביוני 2006, בוצע כאלתור תוך כדי המלחמה.²⁵

לפי דוח ועדת וינוגרד, בימים הראשונים של הלחימה, הובלו גישת המנוף הלבנוני וגישת הפעולה מהאוויר על ידי הרמטכ"ל חלוץ. גישת ה'מנופים' מופיעה כחוט השני בדיוני המטכ"ל ובפקודות שלו בתחילת הלחימה. כך, עולה במשתמע מפקודת מבצע "שכר הולם" שהופצה מיידי לאחר החטיפה בליל 12–13 ביולי (והייתה מבוססת על תוכנית "שוברת הקרח"). על פי הפקודה, התכלית של המבצע הייתה

"העמקת ההרתעה הישראלית במרחב ועיצוב מערכת יחסים בין מדינתית עם לבנון. הפסקת הטרור מתחומה הריבוני של לבנון כלפי מדינת ישראל, תוך דחיקת הממשל הלבנוני למימוש אחריותו המדינתית – בכללה שליטה ביטחונית בדרום לבנון, והפעלת לחץ על חזבאללה להשבת החטופים. זאת, תוך פגיעה משמעותית בחזבאללה והותרת סוריה מחוץ למערכה, תוך צמצום הזיקה לזירה הפלסטינית".²⁶

19 אמ"ץ/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון, "מי מרום - הוראת תכנון". 27 בנובמבר 2005. "מי מרום - תוכנית מטכ"לית מס' 1. 12 ביולי 2006.

20 אמ"ץ/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון, "שוברת הקרח" - טיוטה מס' 2. מרץ 2003.

21 דני חלוץ, "הכוח האווירי במשתנה הכרעה", בתוך: עיונים בביטחון הלאומי, 2 (יולי 2001): 91–100.

22 עמוס ידלין, "כוח אווירי יהיה הכוח שיכריע", מחשבות באוויר 25 (דצמבר 2000).

23 מאיר פינקל, **המטכ"ל - כיצד הוא לומד, מתכנן ומתארגן**. (בן שמן: מערכות ומודן, 2020). עמ' 287–315.

24 עדות רא"ל מיל גדי איזנקוט. ראש אמ"ץ לפני המלחמה ובמהלכה. תל אביב, 6.12.2021.

25 עדות איזנקוט.

26 גולן, אש בלבנון, 39.

לפי דוח וינוגרד, גישה זו יוצגה בתחילת המלחמה על ידי ראש אמ"ן ידלין.²⁷

1.2.3. גישת הפעולה הישירה נגד חזבאללה באמצעות תמרון בלבנון

על בסיס ניתוח מודיעיני שביצע מודיעין פיקוד הצפון עם זירת טרור באמ"ן, בוצע בפיקוד הצפון, תחת מפקד הפיקוד בני גנץ בשנים 2003 – 2005, תהליך חשיבה שהוביל לפיתוח תוכנית "מגן הארץ", כך שכללה מרכיב משמעותי של תמרון.²⁸ התוכנית ביטאה גישה אחרת ביחס לגישת ההכרעה מהאוויר. הניתוח המודיעיני של חזבאללה ברמה האופרטיבית והטקטית הביא למסקנה כי למרות הנסיגה מלבנון אחרי 18 שנות שהייה בה, והקושי לחזור לדרום לבנון, מענה משמעותי לחזבאללה יחייב פעולה קרקעית. הבעיה המרכזית נתפסה לא בכניסה ללבנון כדי להילחם בחזבאללה, אלא ביציאה ממנה אחרי כן. בתוכנית "מגן הארץ" לא ניתן לכך פתרון ונכתב כי לאחר סיום התמרון, ייערכו הכוחות להגנה ויתחילו לטפל באוכלוסייה הלבנונית.²⁹ המענה לבעיה זו ניתן בתוכנית שהכנתן החלה ב-2005. היה לכך מענה בשתי צורות: בתוכנית "שוברת הקרח" - עצירת הסלמה יזומה לאחר ארבע יממות; ובתוכנית "מי מרום" - נסיגה לאחר 5-8 שבועות.

באפריל 2005, עם יציאת הסורים מלבנון ולאור מיקוד הקשב המטכ"לי בהתנתקות, הנחה הרמטכ"ל יעלון את מפקד פצ"ן גנץ להוביל תהליך למידה על השתנות הזירה הצפונית שנקרא "תזוזת היבשות".³⁰ תובנות התהליך הביאו לשינוי תוכנית "מגן הארץ" לתוכנית "מגן ארץ - תמרון אחר" אשר על פיה אישר פצ"ן תוכניות לאוגדות שלו, ובהן אוגדה 91 ואוגדה 162, אשר מבחינתן זו הייתה התוכנית התקפה עם פרוץ המלחמה. כל אוגדה פירשה את השינוי באופן אחר. אוגדה 91 לדוגמה, ראתה את "תמרון הנחילים" כִּלְב התפיסה החדשה שנועדה לתת מענה לאתגר שהעמיד חזבאללה כפי שהובן בעקבות התהליך (לפירוט ראו מטה בהקשר "מי מרום"), והעמידה אותו בלב התוכנית, ואוגדה 162 ראתה בתמרון של חטיבות כבדות את לב התוכנית.³¹

תהליך הלמידה הזה נקטע כאשר הוחלף גנץ באלוף אודי אדם באוקטובר 2005, ומוקד הלמידה עבר לחטיבת המבצעים במטכ"ל שנסמכה על הבנות צוות "תזוזת היבשות" ועל

27 וינוגרד, דוח מסווג, 383-387. "השבוע הראשון לחימה 12-18 ביולי (התמקדות בתקיפות אוויריות והסדרת קו הגבול): ראש אמ"ן המליץ בפרק זמן זה על אימוץ שני מרכיבים: הראשון, שבו הוא התמיד למעשה לאורך כל המלחמה, הוא תקיפת יעדי תשתית של המדינה הלבנונית במנוף שאמור להפעיל על חזבאללה לחץ של ממשלת לבנון והעם הלבנוני, שיראו בארגון את מחריבה של לבנון ויכפו עליו בשל כך להיענות להפסקת אש בתנאים הנוחים לישראל. עמדה עקבית זו תאמה את גישת הרמטכ"ל מול התנגדות של מרבית גורמי המודיעין האחרים, ונתקלה בהתנגדות חוזרת ונשנית של הדרג המדיני. כך ב-13 ביולי הציע ראש אמ"ן להציב מול המשוואה של נצראללה בירות=חיפה, את המשוואה חיפה=חשמל. על רקע העובדה כי לא אושרו מרכיבי פעולה צבאית של פגיעה בתשתיות ושל מהלך קרקעי, ראש אמ"ן גם המליץ להעצים בסדרי גודל משמעותיים את המכה האווירית על יעדי חזבאללה בירות ובדרום לבנון, מתוך הערכה שבסופו של דבר תצטבר מסה קריטית של פגיעה בחזבאללה שתחייבו להגמיש עמדות".

28 לפירוט התהליך ראו: לסלוי, התפיסה המבצעית, עמ' 26-71.

29 תוכנית מגן הארץ, דצמבר 2002, עמ' 23.

30 לסלוי, התפיסה המבצעית. 73-74.

31 מפקדת אוגדה 36, התפיסה המבצעית הפיקודית האופרטיבית בהקשר לזירה הלבנונית - צוות תחקיר פיקודי בראשות מפקד אוגדה 36 (21 באוקטובר 2006), שקופית 40.

באפריל 2005, עם יציאת הסורים מלבנון ולאור מיקוד הקשב המטכ"לי בהתנתקות, הנחה הרמטכ"ל יעלון את מפקד פצ"ן גנץ להוביל תהליך למידה על השתנות הזירה הצפונית שנקרא "תזוזת היבשות". תובנות התהליך הביאו לשינוי תוכנית "מגן הארץ" לתוכנית "מגן ארץ - תמרון אחר" אשר על פיה אישר פצ"ן תוכניות לאוגדות שלו.

תהליך הלמידה הזה נקטע כאשר הוחלף גנץ באלוף אודי אדם באוקטובר 2005, ומוקד הלמידה עבר לחטיבת המבצעים במטכ"ל שנסמכה על המשך תמיכה מודיעינית של זירת הטרור בחטיבת המחקר באמ"ן.

המשך תמיכה מודיעינית של זירת הטרור בחטיבת המחקר באמ"ן. הלמידה מבוססת המודיעין כללה המשגה מעמיקה של האתגר, הגדרת ה"ליבה" של הארגון והבנה כי עקב העדר יכולת מודיעינית יידרשו הכוחות לתמרון ולהתחכך באויב. **ביטוי התובנות של תהליך הלמידה היה בתוכנית "מי מרום", שבה נכתב בסעיף 'השיקולים המטכ"ליים להפעלת הכוח':**

- המנוף הסורי - אינו מספיק עוד להשגת התכלית.
- הליבה של מערכת החזבאללה - מערך הבכירים והפז"ש, רק"ק ארוך טווח, אורך הנשימה הלוגיסטי בעומק. פגיעה בהם, בצירוף פגיעה במערכים הלוחמים, לרבות מערך המילואים, יש בה כדי לפגוע קשה בארגון ולאפשר את השגת התכלית.
- הפגיעה ביחידות חזבאללה הפרוסות בדרום לבנון (מערכי בדר ונאצר) - אין בה די בפני עצמה כדי להביא להכרעת חזבאללה.
- לחימה במודיעין חסר - היגיון הפעולה של חזבאללה (גרילה במהותו) ברגיעה

ובמצבי הסלמה יוצרים מצב של תת-מודיעין אופרטיבי ובדגש על מודיעין למטרות.

- פעולה מנגד - אי-אפשר להגיע לפגיעה עמוקה בפעולה מנגד בלבד.
- רעיון החיכוך הקרבי - כפועל יוצא של המודיעין החסר והאפקטיביות הנמוכה של הפעולה מנגד מהווה רעיון החיכוך הקרבי מרכיב מהותי בתכנית ליצירת מטרות ולהשגת הפגיעה הנדרשת. גם מכאן נובעת חשיבות הפעלת התמרון, במלוא עוצמתו, כבר מפתחות המבצע. [...]
- המנוף הלבנוני - ההנחה היא כי במהלך קיומה של לחימה אינטנסיבית תהיה השפעת המנוף הלבנוני על חזבאללה נמוכה. עם זאת, חשיבותו של המנוף היא היותו חלק

ממנגנון הסיום ועיצוב המציאות שלאחר המלחמה.³² הרמטכ"ל חלוץ כתב בזיכרונותיו כי ב-13 במרץ 2006 קיים המטה הכללי מפגש ארוך עם פיקוד הצפון, ובו הוצגה התפיסה המבצעית לפעולה בלבנון. בדיון זה גובשו ההסכמות באשר לשינויים בתוכניות המבצעיות שמאוחר יותר נודעו בכינויים "מי מרום" ו"שוברת הקרח".³³ אמירותיו של חלוץ אינן משקפות, להבנתי, את המציאות המורכבת כפי שהייתה בפועל. הבעיה הייתה כי 'שוברת הקרח' ו'מי מרום', לא זכו לקשב של הרמטכ"ל, שלא חשב כלל על הפעלת כוחות יבשה בלבנון, ושל מפקד פיקוד הצפון החל מאוקטובר 2005 אלוף אדם, שבמסגרת תוכניות לעימות עתידי, התמקד בהכנת תוכנית לפעולה בקרבת הגבול שנקראה 'יעה נאה'. התפיסה המבצעית של הפיקוד הייתה שונה מזו של "שוברת הקרח", והפיקוד התנגד לה ו"גרר רגליים" בתכנון שלה.³⁴ במחקרו של אוהד לסלוי על התפתחות התפיסה המבצעית ללבנון 2000–2006, הוא כתב "[...] חטיבת המבצעים ב-2006 החלה בניסיון להניע חשיבה אחרת לזירה הצפונית, אך ללא שיתוף פעולה מפצ"ן או מהרמטכ"ל נידון הניסיון לכישלון".³⁵

אומנם פצ"ן ביצע ביוני 2006, כחודש לפני המלחמה, את תרגיל "שילוב זרועות", אך כפי שהצגתי בספרי המטכ"ל, בתרגיל זה היה עיקר העיסוק בארגון הפו"ש לאור הקביעה בתפיסה המטכ"לית כי הפיקוד הוא האופרטור, והתפיסה ללחימה נגד חיזבאללה לא הייתה מוקד הלמידה המטכ"לית או הפיקודית.³⁶ תוכנית 'מגן הארץ', שהייתה רלוונטית למצב של נוכחות סורית בלבנון, הוקפאה לאחר יציאת הסורים, תוכנית 'מגן הארץ' – תמרון אחר' הטמיעה תובנות חדשות על חזבאללה ברמה הטקטית אך הייתה שינוי פנים-פיקודי שהוטמע חלקית, והתוכנית החדשה "מי מרום" שנדונה בקד"ם רמטכ"ל רק במרץ 2006, הייתה ביולי אותה שנה רחוקה מאישור, תיקוף ותרגול.

על הידע המודיעיני שהיווה תשתית לגישת המענה הישיר בתמרון ובוטא בתוכנית "מי מרום", ועל הפער שהיה בין גורמי העבודה שפיתחו אותו לבין צמרת הצבא, כתב יעקב עמידרור:³⁷

32 אמ"ץ/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון. הוראת תכנון "מי מרום" - הוראת תכנון. נובמבר 2005. עמ' 9. הסעיף על חשיבות החיכוך הקרבי נוסף כאשר התוכנית הופצה ב-12 ביולי, 2006. אמ"ץ/חטיבת המבצעים/מחלקת תכנון. "מי מרום" - תוכנית מטכ"לית, יולי 2006, עמ' 11–12.

33 דני חלוץ, בגובה העיניים. עמ' 350–351.

34 חטיבת המבצעים/לשכת רח"ט. "שוברת הקרח" – סיכום קד"ם רח"ט מבצעים. 5 באפריל 2006. הרח"ט, תא"ל סמי תורג'מן סיכם: "הדיון משקף חוסר התקדמות בתכנון מאז הדיונים האחרונים שערכנו בחודש פברואר. הדבר עומד בסתירה לדחיפות התכנון שהוגדרה ולסבירות של הצורך לממש את התוכנית". תגובת פצ"ן לטייטה של חטיבת המבצעים לתוכנית 'מי מרום' טענה כי מאמץ האש צריך להיות המאמץ המרכזי, ואם הוא לא יצליח, יבוצע תמרון מוגבל מאוד לשטחים השולטים על הגבול מהצד הלבנוני. אם גם זה לא יספיק, יבוצע תמרון עד הליטני. פצ"ן התמקד באותה עת בהכנת התמרון המוגבל לשטחים השולטים במסגרת מה שנקרא תוכנית "יעה נאה". מצגת אג"ם פצ"ן. "מי מרום" תוכנית מתקפה חדשה בלבנון- התייחסות פצ"ן לטייטה המטכ"לית. דצמבר 2005.

35 לסלוי, התפתחות התפיסה המבצעית, עמ' 91.

36 לסלוי. התפתחות התפיסה המבצעית, עמ' 82; ריאיון עם סמי תורג'מן, גלילות, 18.4.2017.

37 דוח צוות התחקור לבחינת מערך המודיעין לפני ובמהלך המלחמה והשפעתו על קבלת ההחלטות. להלן: דוח האלוף (מיל) עמידרור. 16.01.2007, עמ' 4.

בהכנת הפקודות האופרטיביות לקראת מלחמה בלבנון, בפצ"ן ובאמ"ץ, באו לידי ביטוי הידע המקצועי וההבנה המודיעינית העמוקה על חזבאללה שהיו קיימים באמ"ן. אולם לפני המלחמה, כמו גם מרגע החטיפה ואילך, לא הצליחה צמרת המודיעין להנחיל למקבלי ההחלטות את ההבנה, שהייתה חדה וברורה בדרגים המקצועיים, וגם השתקפה בניירות חט"מ באשר למהותו של ארגון חזבאללה כצבא גרילה (ולא כארגון טרור).

בפערים אלו אעסוק בפרק החמישי של המחקר.

לפי דוח וינוגרד, עם תחילת המלחמה, מי שביטא באמ"ן את גישת הפעולה באמצעות תמרון היה רח"ט המחקר זה כחודש, תא"ל יוסי בידץ, שהיה קמ"ן פצ"ן עד סוף 2005. ראש אמ"ן ידלין הצטרף לגישה זו באמצע אוגוסט.³⁸

לסיכום, התובנות שפותחו באמ"ן ובמודיעין פצ"ן לגבי המשמעויות של השינויים בלבנון בכלל ובחזבאללה בפרט, ובכלל זה ההצבעה על אפשרות של הסלמה במהלך 2006, בעקבות מימוש הרצון לחטוף חיילים, הניעו בצה"ל תהליכי חשיבה על תפיסת ההפעלה והתכנונים המבצעיים, שהטמיעו באופן מסוים את התובנות על חזבאללה. כך פותחו מרכיבי תמרון בתוכניות שהשלימו או היו אמורות להחליף את "מגן הארץ" המקורית. עם זאת, הוויכוח התפיסתי בצה"ל שבא לידי ביטוי ברעיונות המגוונים ולעיתים בעלי הסתירה הפנימית בתפיסת ההפעלה, יחד עם סדר העדיפות הנמוך של לבנון בראייה מטכ"לית, השתלבו בבעיות שנבעו מקטיעת תהליכי פיתוח הידע בהקשר הזירה הצפונית, בשל חילופי הגברי והוויכוחים התפיסתיים. כל אלו השפיעו על כלל צה"ל וגם על אמ"ן כארגון, ובאופנים שונים על דרגיו ומערכיו, וכתוצאה מכך לא הושלמו תהליכי התכנון והתוכניות העדכניות לא הפכו למבצעיות, לא הוטמעו בצה"ל ובדרג המדיני לפני המלחמה ולא הדריכו את החשיבה המבצעית עם פרוץ המלחמה.

38 ינוגרד, דוח מסווג, עמ' 383-387. השבוע הראשון לחימה 12-18 ביולי (התמקדות בתקיפות אוויריות והסדרת קו הגבול). לעומתו [לעומת ראש אמ"ן] רח"ט מחקר הציג בשלב זה את תפיסתו כי ישראל הלכה ומיצתה את יכולותיה בתקיפות אוויריות ולכן היה צורך להכניס את המרכיב הקרקעי. הוא הסכים (מן הסתם בעקבות הלך הרוח שהיה שליט בדרג הצבאי והמדיני) כי פעולה קרקעית נרחבת לא עמדה בשלב ההוא על הפרק, אך ציין כי תרומתם של "מבצעונים קטנים" כלשונו (שהיו אז בתכנון) תהיה שולית מול ה"ליבה המבצעית" של חזבאללה בדרום. תחילת אוגוסט - 14 באוגוסט, כינון הפסקת האש (גיבוש המהלך הקרקעי הרחב ומימושו). ראש אמ"ן, שכפי שתואר לעיל תלה בשלבים הקודמים תקנות בתקיפות אוויריות הנמשכות, המשיך, גם בפרק זמן זה, בצד הרמטכ"ל, לנסות ולשכנע שיש לתקוף מטרות תשתית לבנוניות ולמצער לאותן באמצעות פגיעות קטנות בתשתית על יכולתה של ישראל להרחיב [...] עם זאת הוא תמך עתה במהלך קרקעי והעיד במפורש על השינוי ההערכתי-מחשבתי שעבר. רח"ט מחקר התמיד בעמדתו בזכות הפעולה הקרקעית - "אגרוף מרוכז מול הליבה המבצעית" והתנגד במפורש לתקיפת תשתיות לבנוניות, בשל התגובה הצפויה של ארה"ב ומדינות ערב המתונות. עם זאת הוא חייד לשומעיו את הצורך שיינתן לפעולה הקרקעית מרחב זמן משמעותי, של כמה שבועות, ובהעדר מרחב כזה היה לדעתו לחתור להסדר מידי. נייר חטיבת המחקר ערב היציאה לפעולה הצביע בצורה מאוזנת על הסיכויים והסיכונים שהיו גלומים במהלך.

טבלה 1: התוכניות לזירה הצפונית בשנים שלפני מלחמת לבנון השנייה

שם התוכנית	השנים שבהן הייתה בתוקף/בדין	עיקריה
מגן הארץ (מטכ"לית)	2002–2005 הוקפאה לאור יציאת הסורים מלבנון	הכלה; המנוף הסורי
מגן הארץ - תמרון אחר (שינוי בתוך פצ"ן)	2005 - אוגדות פצ"ן תכננו על בסיסה, נעצרה בסוף 2005	תמרון קרקעי ולחימה, כולל "תמרון נחילים" בדר"ל
שוברת הקרח (מטכ"לית)	פיתוחה החל בחטיבת המבצעים בסוף 2005, לא אושרה	מערכה משברית מבוססת אש אווירית ומנוף מדינת לבנון
מי מרום (מטכ"לית)	פיתוחה החל בחטיבת המבצעים בסוף 2005. לא אושרה	פעולה ישירה מול חזבאללה בדרום לבנון מבוססת תמרון; השלמה על ידי מנוף מדינת לבנון
יעה נאה תכנון פנימי (בפצ"ן)	פיתוחה החל בפצ"ן בסוף 2005, לא אושרה	תפיסת שטחים שולטים במרחב הגבול

2. אמ"ן כמעריך הלאומי

אמ"ן כ"מעריך הלאומי" שתפקידו להגדיר את סוגי האויב שמולם מתמודדת מדינת ישראל וכאחראי על יצירת תובנות מודיעיניות, כבסיס לפיתוח ידע ותובנות אסטרטגיות ומערכתיות.

אלוף עמוס ידלין - ראמ"ן
ערב המלחמה בלבנון
ובמהלכה

אלוף אהרון זאבי (פרקש)
- ראמ"ן עד ינואר 2006

2.1 הפרדוקס

בגרסה המלאה של דוח וינוגרד מופיע פרדוקס שלפיו מחד גיסא הייתה הבנה "מלאה ונכונה" של איום החזבאללה, אך מאידך גיסא לא הוצגה לדרג המדיני. מצד אחד, נכתב כי:³⁹

בדומה הוערך היטב הגיון הלחימה של חזבאללה בחירום: הייתה הבנה מלאה ונכונה של המשמעויות של כל אלה [המרכיב ההרתעתי, ההתקפי וההגנתי] מבחינת מהות האיום שחזבאללה הציב מול ישראל, כולל בנושא יכולותיו המגוונות בתחום שיגור רקטות קרקע קרקע (כמויות, סוגים, טווחים), היקף יכולות הירי של הארגון לעבר ישראל (100–200 רקטות ביום לאורך זמן), כמו גם בנושא החטיפות כתחום מוביל ואקוטי. בנוסף להערכות משנת 2005, נקבע במאי 2006, במסגרת הערכת המודיעין לתוכנית הרב־שנתית של צה"ל, כי גבר פוטנציאל ההידרדרות בחזית הצפונית, בעקבות פעילות הטרור של חזבאללה. איום החטיפה הופיע בניחות

39 דוח וינוגרד, דין וחשבון מלא, עמ' 257.

תרחישי העימות האפשריים בצפון בסבירות בינונית-גבוהה. כל הנאמר לעיל מצוי בעיקרו בתחום המודיעין המערכתי, שם הישגיו של המחקר המודיעיני במטכ"ל ובפיקוד צפון בתקופה שלפני המלחמה היו ניכרים, וחשיבותם הייתה רבה.

ועם זאת, כמה עמודים אחר כך נכתב כך:⁴⁰

בתקופה מאז ינואר 2006 ועד פרוץ המלחמה היו אומנם לא מעט פגישות בהשתתפות ראשי קהילת המודיעין, בהן עלו סוגיות שוטפות, שנגעו בחלקן גם בהקשר לחזבאללה, אולם לא כאלה שבהן נפרסה היריעה השלמה והמורכבת ולובנו משמעויותיה ונגזרותיה. גם בביקור של שר הביטחון באמ"ן ב-9 במאי 2006 הוצגו נושאים רבים ומגוונים. בהזדמנות זו היו גם התייחסויות חולפות וקצרות לחזבאללה, אך לא באורח שניתן היה ללמוד ממנו על מורכבות הבעיה ומשמעויותיה. בשורה של פגישות עם ראש הממשלה, מאז 4 בינואר 2006 ועד פרוץ המלחמה, הציגו ראשי המודיעין נתונים והערכות (גם) בנושא חזבאללה, בדרך כלל בהקשר לאירועים מזדמנים. במרבית המקרים הועלתה סוגיית החטיפה בצורה זו או אחרת. נושאים אחרים לא עלו ישירות.

כותבי הדוח סיכמו כי הייתה בעיה ב"הטמעת הידע" אצל הדרגים הבכירים ולא חקרו מעבר לכך. אין בכוונתי לטעון כי הבעיה קשורה רק לאמ"ן, והיה, כפי שתיארתי, חוסר עניין במטכ"ל בזירה זו (למעט סכנת החטיפה). אך מכיוון שאחריות הלמידה היא משותפת, יש גם לאמ"ן מה ללמוד מהתנהלותו בעניין זה.

את המתח הלא מבורר בין קיום מודיעין על חזבאללה מחד גיסא והעדר הבנה מלאה בקרב מקבלי החלטות של דפוס הפעולה של הארגון מאידך גיסא, אפשר לראות גם בסיכומי המלחמה בהקשר המודיעיני. בעניין המשגת חזבאללה ואפיונו אמר מפקד פצ"ן אלון אדם:

בהתייחסו לשאלה האם לפיקוד היה מספיק מידע על מנת לצאת למלחמה, קובע מ[פקד]. פצ"ן, כי התשובה לשאלה זו חיובית. מנגד, הדגיש מפקד פצ"ן את עיקר הפער בהבנת המצרך המלא של כלל הנתונים באשר לאיך יפעל ארגון "החזבאללה" במלחמה [הגרשיים במקור].⁴¹

בסיכום הצגת תחקירי אמ"ן למלחמת לבנון השנייה למטכ"ל נכתב:⁴²

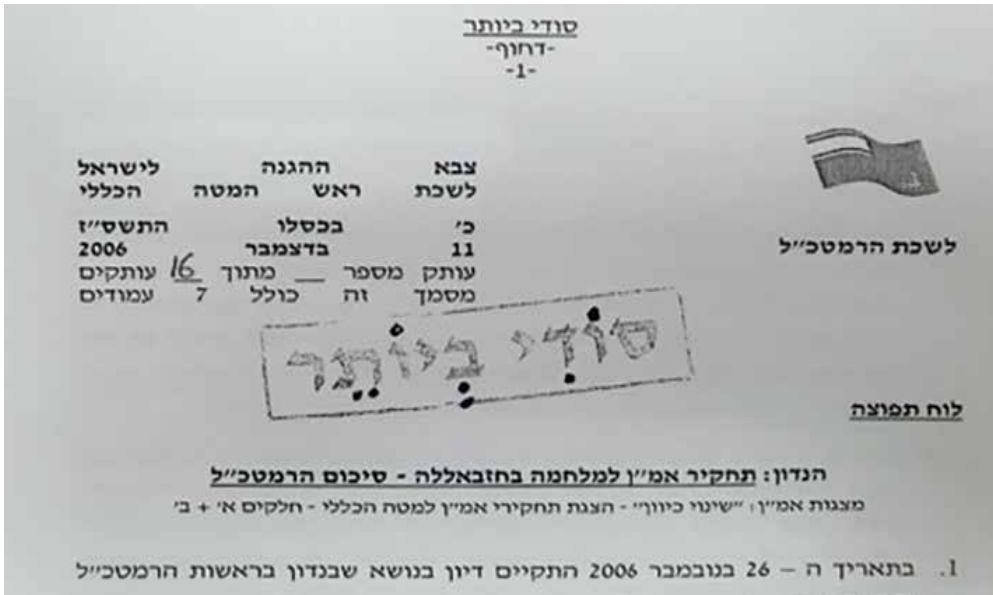
הרמטכ"ל סבור כי באופן כללי חזבאללה לא הפתיע מבחינה מודיעינית. אומנם אמ"ן פרסם את התמונה בכללותה טרם המלחמה, אבל השאלה המרכזית היא

40 דוח וינוגרד, דין וחשבון מלא, עמ' 259-260.

41 מפקד פיקוד הצפון/לשכת המפקד. הצגת תחקיר פיקודי בנושא מודיעין פצ"ן בהובלת קמ"ן – 11/10. 10 באוקטובר 2006.

42 לשכת הרמטכ"ל. תחקיר אמ"ן למלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 11 בדצמבר 2006.

האם אינטגרל הידיעות בא לידי ניתוח מבצעי שניסה להעריך איך האויב ינהג. נושא זה הוא לקח באשר לאופן בו אנו מתרגמים מידע מודיעיני לידע מבצעי [...]

ראש אמ"ן ידלין קבע, כי אחד הלקחים באמ"ן הוא ש"על רקע הפער בין ההבנות המודיעיניות על החיזבאללה לבין התנהלות המערכה יש לברר את תפקיד המודיעין בשלבי העיצוב, התכנון והניהול של המערכה".⁴³

היבט אחר של הפרדוקס טמון במה שראש אמ"ן, אלוף זאבי-פרקש, כתב וטען במאמרים וראיונות אחרי המלחמה. כאן אין סתירה פנימית בכתוב אך עולה שאלה לגבי משמעות המושג "התרעה אסטרטגית" שבו עשה זאבי-פרקש שימוש, ולגבי השפעתו המוגבלת במציאות. זאבי-פרקש כתב כי בדצמבר 2005 הציג אמ"ן עדכון להערכת המודיעין השנתית לקראת 2006 ובה נתן לרמטכ"ל ולדרג המדיני "התרעה אסטרטגית לצפוי בשנת 2006. התרעה זו הייתה חריגה באמירתה [...]"⁴⁴.

לאור הלחצים על סוריה ולבנון, גובר הסיכוי לשימוש בנשק אסטרטגי ובנשק מנגד, כלפי הכוחות האמריקניים בעיראק ונגד ישראל. זאת ועוד: ההתפתחויות בסוריה ולבנון מגבירות את הסיכוי להסלמה בגבולנו הצפוני במהלך 2006, בתמיכה איראנית (ישנה הבשלה מבצעית ומנטלית).⁴⁵

43 מצגת: סיכום ראש אמ"ן: הלקחים המסתמנים באמ"ן נכון ל-23.11.2006.

44 אהרון זאבי-פרקש. "מודיעין במלחמה - תובנות ולקחים". בתוך: **מלחמת לבנון השנייה: היבטים אסטרטגיים**. עורכים: מאיר אלרן ושלמה ברום. ידיעות ספרים וה-INSS, 2007. עמ' 74-83. ציטוט בעמודים 76-77.

45 שם, 77. כאן הציטוט הוא מ: עמוס הראל ואבי יששכרוף. **קורי עכביש: סיפורה של מלחמת לבנון השנייה**. (ידיעות אחרונות-ספרי חמד, 2008). הציטוט בעמוד 107.

למרות הערכת מודיעין זו, לא האיץ צה"ל את הכנותיו למלחמה. חלק מהסיבות לכך פורטו קודם, וחלק קשורות לאופי מתן ההתרעה (ראו פירוט בהמשך).

2.2. מה התרחש לפני המלחמה?

לפי הגרסה המסווגת של דוח וינוגרד:

מערכת המודיעין הגיעה למלחמה עם נכסים חשובים, ביניהם כאלה שהיו תנאי להשגת הישגים משמעותיים במלחמה, במיוחד בראשיתה. אלה היו בעיקר שלושה: מודיעין מדויק ואיכותי על מערך הרק"ק הכבד והבינוני של החזבאללה; תובנות לגבי תפיסת ההפעלה המשולבת של החזבאללה (יכולות הרתעתיות, התקפיות והגנתיות); יכולת להעריך נכון את כוונותיה ומהלכיה של סוריה בעימות מול החזבאללה". החולשות המרכזיות היו, לפי הדוח, הטמעה של התובנות ברמה המבצעית והמדינית שהייתה על רקע רתיעה מפעולה קרקעית בלבנון, ובעיקר בתחום הסיוע המודיעיני לכוחות; ובעיקר ההתארגנות הלא מספקת בתחום ייצור המטרות לתקיפה.⁴⁶

לפני שאדון במה שהציג אמ"ן בהקשר של עימות עם החזבאללה, אדון בקצרה במודיעין להתרעה מפני חטיפה. לפי דוח וינוגרד, אמ"ן נתן לאורך השנים 2005–2006 באופן עקבי התרעות בעניין זה.⁴⁷ מצד אחד, במסמכים, בתדרכים ובעל פה דאגו ראשי אמ"ן זאבי-פרקש ואחריו ידלן ורח"ט מחקר קופרוסר (שכיהן כרח"ט מחקר עד יוני 2006) להעביר את המידע ואת ההערכה שחזבאללה ימשיך לנסות ולחטוף חיילים. מצד שני, האיסוף בהקשר לסכנת החטיפה היה מוגבל עקב מגבלות בתחומי האיסוף.⁴⁸ זמן קצר לפני החטיפה ירדה ההתרעה הקונקרטיה בשל העדר מידע. יש לציין, כי איום החטיפה היה מוכר לכלל צה"ל החל בחטיפה בהר דב בשנת 2000 ובחודשים שקדמו להסרת ההתרעה הקונקרטיה היה צה"ל, בדגש על

46 ועדת וינוגרד, דוח מסווג – עמ' 396–397.

47 הדוח החלקי של ועדת וינוגרד פירט כי הערכת אמ"ן לגבי חטיפה היו נכונות: בהערכת המודיעין השנתית של אמ"ן מיולי 2005 נקבע כי "חזבאללה... ישאף לבצע פעילות... עלולה להובילו לממש את אימוניו, למרות האילוצים, ולנסות לבצע פיגוע חטיפה/שבי". בדצמבר 2005 נקבע כי "הארגון ימשיך בביצוע פח"ע – כולל חטיפה, שהוערכה בסבירות גבוהה. במכתב ששיגר ראש אמ"ן בדצמבר 2005 נקבע בין היתר כי נדרשת היערכות ומוכנות לאפשרות של הסלמה בגבול הצפון... בתוך חיזוק כוח ההרתעה מול כוונות החטיפה של חזבאללה. במרס 2006, במסגרת התייעצות ביטחונית בראשות מ"מ ראש הממשלה אמר ראש אמ"ן: "חזבאללה עובד על משהו... החטיפה... נשארה לגיטימית...". במאי 2006, במסגרת הערכת המודיעין לתוכנית הרב-שנתית של צה"ל, נקבע כי גובר פוטנציאל ההידרדרות בחזית הצפונית, בעקבות פעילות הטור של חזבאללה. איום החטיפה מופיע בניתוח תרחישי העימות האפשריים בצפון בסבירות בינונית-גבוהה. (ועדת וינוגרד, דין וחשבון חלקי, אפריל 2007, עמ' 58).

48 בדוח המסווג של ועדת וינוגרד נכתב כי "ככלל, תפיסת הביטחון השוטף כמרכיב שולט, הכתיבה גם בזירה הלבנונית עדיפות איסופית להיבטי ההתרעה, בעיקר מול תרחיש של חטיפה, על חשבון מודיעין תשתיתי למלחמה. זו דילמה בסיסית בהקצאת המשאבים לאיסוף המודיעיני, המחייבת ליבון מעמיק והחלטות קשות. במקרה שלפנינו, בשעת פקודה, לא הייתה תשתית מודיעינית מספקת ללחימה נגד חזבאללה" (ועדת וינוגרד, דוח מסווג, עמ' 363); יש לציין כי אמ"ן לא הצליח לספק התרעה קונקרטיה עקב פערי איסוף. כפי שנכתב בדוח האלוף זורון אלמוג: "בד בבד הלכו המקורות המודיעיניים והתמעטו [...] מדיניות הממשלה ביחס לאי-חציית קו כחול הביא לכך שמבצעי מודיעין (מ"מ) כמעט לא אושרו ומה שאושר – היה מכוון בעיקר להר דב. בפצ"ן ובאוגדה 91 עסקו בחיפוש מתמיד אחר 'פירווי מודיעין'. [...] במשותף, הפיקו אנשי 91 ואנשי [הבסיס הצפוני של] 8200 תובנות ומשמעויות מ'פירווי מודיעין' שהגיעו אליהם. [...] למרות הצפת הבעייתיות שבחוסר מודיעין מול החיזבאללה, הופנו משאבי האיסוף של אמ"ן - מתוך רציונל שאושר במטכ"ל - לכיוונים אחרים" (דוח ועדת זורון אלמוג, עמ' 16).

הכוחות בגבול הצפון, במוכנות גבוהה למנוע או לסכל ניסיון חטיפה.⁴⁹

עולם המושגים שבו נעשה שימוש מול המטכ"ל בהערכות המודיעין הרשמיות ומיקום חזבאללה בסדר העדיפויות

בהמשגה של חזבאללה כארגון צבאי מבוזר ונעלם, המצריך פיתוח מענה ישיר וייעודי, אשר התפתחה במודיעין פצ"ן, באמ"ן מחקר (זיט"ר) ובחטיבת המבצעים, לא נעשה שימוש על ידי מי שהציג את הערכות אמ"ן בדיוני המטכ"ל השונים. הסיבה לכך איננה ברורה. ייתכן שהיא נעוצה בתחושה שאין צורך להרחיב על כך מכיוון שהנושא כבר הוצג בדיונים שעסקו בתוכניות המבצעיות ובתפיסת ההפעלה, וייתכן שהיא קשורה להבדלי הגישות שתוארו לעיל – ההמשגה שתארה את חזבאללה כארגון שמולו נדרש לפעול קרקעית לא תאמה את תפיסתו של מי שהאמין בגישת המנוף הלבנוני או האש מהאוויר – ראש אמ"ן במלחמה האלוף ידלין.⁵⁰

במסמכים שציינה ועדת וינוגרד בהקשר הערכות אמ"ן בעניין החטיפה – הערכות מודיעין לשנת העבודה 2005, 2006 וכדומה, מופיעים מגוון איומים. המרכזיים שבהם: הגרעין האיראני, הפלסטינים, סוריה של אסד. ההסבר לכך פורט לעיל. חזבאללה מופיע בהערכות המודיעין השנתיות באופן עקבי כארגון בתוך מדינת לבנון, המופעל על ידי סוריה ומאופיין בפעולות טרור העלולות לדרדר את המצב להסלמה.

בהצגת ראש הזירה הצפונית כחלק מהערכת המודיעין השנתית שנערכה בספטמבר 2004 לקראת שנת 2005, מוגדר חזבאללה כ"תפוח על ראשה של סוריה" ומוצג כמרכיב ביכולת הסורית, עם טק"ק/רק"ק+נב"ק סורי, צבא היבשה הסורי, חיל הים וחיל האוויר שלה. בהצגת ראש זירת טרור מופיע תחת נושא "חזבאללה – מגמות וצפי" – "המשך ביצוע פיגועים תוך ניסיון להרחבת גבולות הלגיטימציה [...] "אופציית חטיפה/שבי" [...] העמקת המוכנות לקראת הסלמה אפשרית – קרקעית, תשתיתית ואסטרטגית (רק"ק ארוך טווח, פיגועי חו"ל, פעילות בעיראק?)". בסיכום ראש אמ"ן אלוף זאבי פרקש מופיעה המערכת הצפונית כנושא שיש. בתוך נושא זה ישנם שישה סעיפים, חמישה עוסקים בסוריה. בשישי נכתב: "חזבאללה ימשיך בניסיונותיו לגרור את ישראל להסלמה מבוקרת ולגיטימית, תוך שאיפה לשביית חיילים".⁵¹

בעדכון הערכת המודיעין השנתית לקראת 2006, ב-20 ביולי 2005, לפני ביצוע תוכנית ההתנתקות, החזבאללה מוזכר באופן מינורי. נכתב כי החלטה 1559 שקוראת בין היתר

49 דוח צוות התחקור לבחינת מערך המודיעין לפני ובמהלך המלחמה והשפעתו על קבלת ההחלטות. ראש הצוות: אלוף (מיל') יעקב עמיחדור. 20 בדצמבר 2006. סיכום מנהלים, עמ' 4.

50 לפירוט ראו הערות שוליים 27 ו-38.

51 מצגת משולבת הכוללת: מצגת זירה צפונית: "המערכת הצפונית" – הערכת המודיעין השנתית. 2004–2005; מצגת זירת טרור; מצגת הערכת המודיעין השנתית – סיכום ראש אמ"ן. ספטמבר 2004.

לפירוק החזבאללה מנשקו מהווה איום אסטרטגי על הארגון והשילוב בין לחץ פנימי לבין לאומי "עשוי להוביל להחלדת נשקו" (הדגשה במקור), ההערכה הייתה, כי הסלמה מול ישראל יכולה לקרות אם יבוצע מהלך כוחני בתוך לבנון לפירוקו מנשקו, אך התרחיש הסביר הוא המשך המצב הקיים – בניין כוח תוך המשך תמיכה בהתנגדות "בפנים" ובטרור הפלסטיני בכלל.⁵²

עדכון הערכת המודיעין השנתית בוצע בדצמבר 2005, והיא הייתה ביוזמתו של ראש אמ"ן זאבי פרקש, כחודש לפני סיום תפקידו. קריאת תמלול הדיון המטכ"לי בנושא, שנערך ב-12 בדצמבר 2005, מעלה שזאבי-פרקש אכן אמר דברים בנושא סכנת ההסלמה בלבנון, אלא שהם היו חלק קטן בתוך הערכות רחבות יותר, ושהמלצותיו הקונקרטיות היו שונות ממה שתיאר לאחר המלחמה.⁵³ בדיון הציג ראש אמ"ן תשע נקודות חיוביות בהתפתחויות, ואחר כך עבר לתאר שמונה איומים וסיכונים. הראשון היה איראן (גרעין, טק"ק, טרור שיעי); השני היה רק"ק מתקדם באזור – איראן, סוריה, לבנון, חמאס; השלישי היה התחזקות כוחות איסלאמיים – חמאס, אח"ס במצרים, שמרנים באיראן; הרביעי – אל קאעידה.

[ה] חמישי: לאור הלחצים על סוריה ולבנון, גובר הסיכוי לשימוש בנשק אסטרטגי, ומנגד, לסיכוי להסלמה על ידי סוריה וחיזבאללה. אני רוצה לשים פה כמעט התרעה אסטרטגית. הסיכוי להסלמה בגבולנו הצפוני גובר בצורה משמעותית במהלך 2006. לא אמרנו את זה במאי-יולי 2005, אנחנו אומרים את זה עכשיו. אנחנו לא אומרים – הסיכוי למלחמה יזומה סורית נשאר נמוך מאוד. הסיכוי שהם יזמים מלחמה כוללת נגדנו נשאר נמוך מאוד. אבל הסיכוי להסלמה דרך החיזבאללה, גם בסוריה וגם בלבנון, שימוש בארטילריה, ברקטות, בטילי קרקע-קרקע וכמובן בארסנל של חזבאללה, גובר בחודשים הקרובים הראשונים של 2006.

ראש אמ"ן המשיך להציג עוד שלושה איומים וסיכונים הקשורים לרשות הפלסטינית. בהמשך הציג ראש אמ"ן שמונה משמעותיות מן האיומים והסיכונים לבניין הכוח של צה"ל: הראשונה – כי צריך לעשות שינוי משמעותי במענה של צה"ל לנשק רקטי ולטק"ק מכלל הזירות (חזבאללה, סוריה, רש"פ, איראן); השנייה – מענה לנשק מפר איזון ברצועת עזה.

[השלישית] ההיערכות להסלמה האפשרית בגבול הצפון אל מול חזבאללה וסוריה מחייבת אותנו לתת מענה. מפקודות אופרטיביות לעבור דרך כל דבר, כולל חיזוק ההרתעה מול החזבאללה, שצוין כאן. זה מצטרף לנקודה הרביעית, שמשקל האיום האיסימטרי עולה, וישראל נדרשת לתת לו מענה באמל"ח, בתו"ל, בפק"לים וכולי, אולי אפילו בעורף, אם נכון מה שאנחנו אמרנו, שהסיכוי

52 עיקרי הערכת המודיעין השנתית (עדכון). אמ"ן/חט"מ. 20 ביולי 2005. מתוך יותר משלושים שקופיות במצגת, חמש עוסקות בסוריה, לבנון וחזבאללה, ומתוך חמש אלה, שקופית אחת עוסקת ישירות בחזבאללה.

53 שם, עמ' 43.

להסלמה בגבול הצפוני גדל.⁵⁴

אחר כך מנה עוד ארבע המלצות בניין כוח בהקשרים שונים. וסיים עם האמירה הזאת:⁵⁵

אני רוצה לסיים בנקודה לבניין הכוח המודיעיני ולבניין הכוח של צה"ל. אם אני מנסה להסתכל עכשיו זירתי, אז לדעתי, בניין הכוח של צה"ל צריך להיות ממוקד באיומים חוצי גבולות. זה אומר – הטרור - הרש"פי, חזבאללה, [ג'יהאד] עולמי, הגרעין והאמצעים להובלתו ומערכים אסטרטגיים. במה שנוגע לתחום הזירתי – אל מול הרשות הפלסטינית, אל מול סוריה, אל מול חזבאללה בלבנון ובאיראן בנושאים שנוגעים בייצוא הטרור, לגרעין ואמצעי הובלתו. למרות מה שאמרנו כמודיעין, אני לא חושב שאנחנו יכולים להרשות לעצמנו לעשות יותר מזה עם מה שמתפתח בתחום התקציב.

הרמטכ"ל סיכם:⁵⁶

בקיזור, אנחנו צריכים לקחת, לשים את מה שאנחנו מעריכים כסיכונים בשנת 2006. אני חושב שמרכז הכובד שלהם נופל על תחום הטרור, ובלתו אין שום דבר, לא איום של צבא סדיר ולא איום גרעיני, שני אלה לא קיימים בשנת 2006. הם איומים לטובת בניין הכוח ולא לטובת הפעלת הכוח. הטרור הוא לטובת בניין הכוח והפעלת הכוח.

מה שמעיד שלפחות מבחינת הרמטכ"ל, חזבאללה נתפס בראש ובראשונה כארגון המבצע טרור.

לדברי ראש אמ"ן קדמה הצגה של ראשי הזירות והתייחסות של רח"ט מחקר. ראש הזירה הצפונית דיבר בעיקר על "קרבת ההישרדות של המשטר הסורי" ואת חזבאללה ראה כמרכיב במערכת הלחימה הסורית וטען כי "ימשיך לשחק בכללי המשחק" כל עוד ממשלת לבנון לא תאיים עליו בפירוק נשקו.⁵⁷ ראש זירת טרור התייחס רק לעניין אל קאעידה.⁵⁸ סגן ראש חטיבת המחקר ציין שהחזבאללה מפתח ומשדרג את יכולת ה"רק"ק, כי כמות הרקטות שלו הגיעה לכדי 13,000–14,000, יש לו יכולת לתקוף יישובים בקו הגבול והוא משקיע בעיקר בפן המגננטי. הוא לא הוסיף מעבר לכך בהקשר עליית סבירות לעימות או הכנות הנגזרות מכך.⁵⁹

54 לשכת הרמטכ"ל, מזכירות הפיקוד העליון. תמלול הצגת עדכון הערכת המודיעין השנתית – 12 בדצמבר 2005. עמ' 43

55 שם, עמ' 44.

56 שם, עמ' 64.

57 שם, עמ' 7–13.

58 שם, עמ' 21–22.

59 שם, עמ' 27–29.

רח"ט מחקר בהערכת המודיעין (דצמבר 2005): "אנו מעריכים שהחזבאללה לא רוצה לשבור את הכלים, אבל השאלה אם הכלים יישברו או לא, לא תלויה רק בחזבאללה. לכן בהחלט יכול להיות שנסראללה יעשה שיקול מוטעה. הוא יחשוב שזה לא ישבור את הכלים, בפועל זה כן ישבור את הכלים".

בהמשך לדברי ראשי הזירות, רח"ט מחקר קופרוסר דן בכלל ההזדמנויות והאיומים תוך דגש למעורבות האמריקאית, לאסלאם הרדיקלי והפוליטי. האמירה שלו כלפי חזבאללה הייתה מצומצמת מאוד, אך חזתה באופן מסוים את מה שהתרחש בהקשר החטיפה ב-12 ביולי 2006: "אנחנו אומרים בהערכתנו שהחזבאללה לא רוצה לשבור את הכלים, אבל השאלה אם הכלים יישברו או לא, לא תלויה רק בחזבאללה. לכן בהחלט יכול להיות שנסראללה יעשה שיקול מוטעה. הוא יחשוב שזה לא ישבור את הכלים, בפועל זה כן ישבור את הכלים".⁶⁰ הוא לא פירט מעבר לכך.

יש לציין, כי לא רק ש"ההתרעה האסטרטגית", בלשונו של זאבי פרקש, מול חזבאללה, נטמעה בתוך שלל אבחונים אחרים, אלא שגם ההמלצות של ראש אמ"ן התמקדו בסופו של דבר במתן מענה איסופי לטרור על כלל מרכיביו, כולל חזבאללה, יותר מאשר בהתכוננות למלחמה. ראש אמ"ן הפיץ את תובנותיו במסמך לראש הממשלה שרון ושר הביטחון מופז ב-18 בדצמבר 2005 (את תוכנו המלא הוא פרסם בספרו ואיך נדע?).⁶¹ במסמך מופיעות אותן תשע מגמות חיוביות, ומפורטים שבעה סיכונים ואיומים – השישי ביניהם עוסק בסכנת ההסלמה בלבנון, והסעיף השביעי שכלל שישה סעיפי משנה, עסק בזירה הפלסטינית. מהטקסט במסמך נעדר המושג "התרעה אסטרטגית". בסעיף השלכות מופיעים עשרת הסעיפים שצוינו לעיל. המסמך מסתיים במשפט הזה: "בתהליכים העמוקים המתרחשים לנגד עינינו, יש איומים וסיכונים, סיכויים והזדמנויות. עשייה הרואה את התהליכים שתוארו לעיל יכולה להחליש את האיומים והסיכונים, להגדיל את הסיכויים ולנצל מיטבית את ההזדמנויות לטובתה של מדינת ישראל".⁶² זהו סיכום כללי למסמך שלאחר המלחמה נטען שהיווה "התרעה אסטרטגית" למלחמה.

לדברי זאבי פרקש, שרון הבטיח לו שיהיה דיון בנושא,⁶³ אך עקב האירוע המוחי שלקה בו, הדבר לא קרה. כפי שצוין לעיל, דיונים על לבנון בוצעו גם בראשות ראש הממשלה אולמרט ושר הביטחון פרץ, הפעם עם ראש אמ"ן ידליון, על בסיס אותו סדר עדיפות עקרוני שהוצג לעיל.

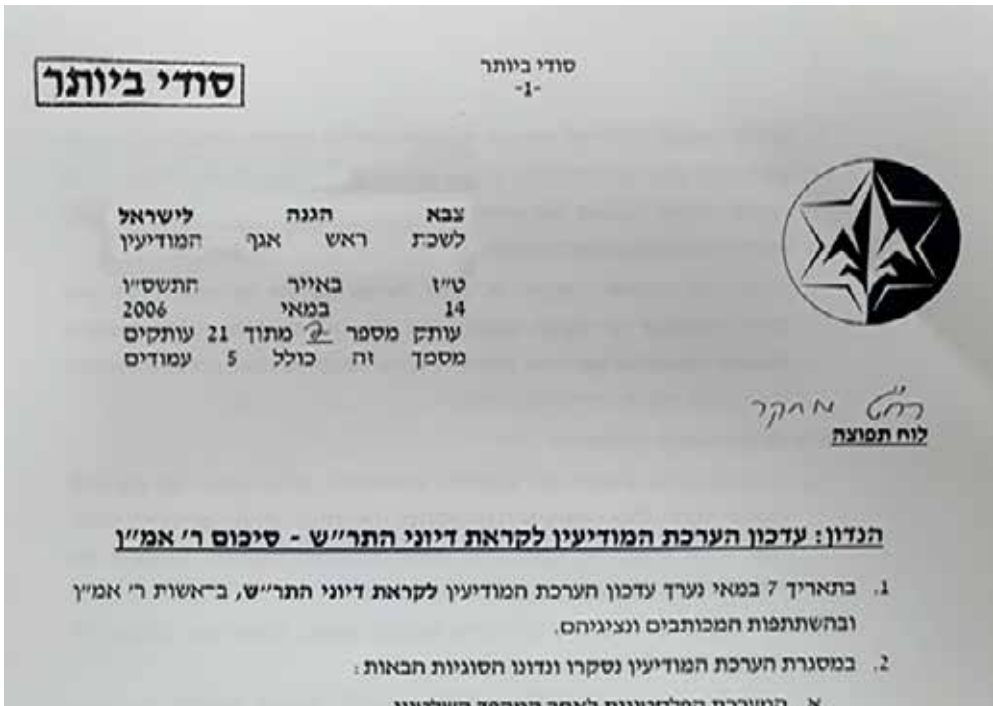
בהערכת מודיעין עיתית שביצע רח"ט מחקר קופרוסר בתחילת מאי 2006, בדיון על

60 שם, עמ' 32–39.

61 אהרן זאבי פרקש ודב תמרי. ואיך נדע? מודיעין/מבצעים/מדינאות. (ידיעות אחרונות/ספרי חמד. 2011). עמ' 46–49.

62 לשכת ראש אגף המודיעין. עיקרי עדכון הערכת המודיעין השנתית ומשמעויותיה. 18 בדצמבר 2005.

63 הראל ויששכרוף, קורי עבביש, עמ' 107.

הזירה הצפונית, עיקר ההצגה עסקה בסוריה ובבשאר אסד. על חזבאללה נכתב כי היעד המרכזי שלו הוא חטיפה, וכי הוא מתכוון לסבבי לחימה אינטנסיביים, תוך לקיחת סיכונים. לגבי בניין הכוח שלו נכתב כי הוא מקיים הכנות מואצות לעימות עתידי מול ישראל במסגרת כמה תרחישי הידרדרות אפשריים.⁶⁴

בסיכום הכנה שביצע ראש אמ"ן ידלין במאי 2006 להצגת אמ"ן את הערכת המודיעין לתר"ש הוא הנחה כי סדר ההצגה יהיה: איראן, מגמות הטרור, הזירה הפלסטינית, הזירה הצפונית ומדינות ההסדרים. הוא פירט גם את עשר האמירות המרכזיות בעדכון הערכת המודיעין. השישית עסקה במגמת ההסתרה של טק"ק ורק"ק באיראן, סוריה ולבנון; השמינית עסקה בעליית הסבירות להתערערות הזירה הצפונית.⁶⁵ בהערכת המודיעין לקראת התר"ש שנערכה במאי 2006 חזבאללה הוצג במסגרת מגמות הטרור עם חמאס וטרור חוצה גבול.⁶⁶ בכל המקומות מופיע לצד חזבאללה תרחיש החטיפה, אשר יוביל לימי קרב. כאלה התקיימו סביב אירוע החטיפה בהר דב בשנת 2000; ניסיון החטיפה בעג'ר בסוף 2005 ובעוד ניסיונות כושלים בגבול הצפון.

64 הערכת מודיעין עיתית – רח"ט מחקה 4 במאי 2006.

65 לשכת ראש אמ"ן. עדכון הערכת המודיעין לקראת דיוני התר"ש – סיכום ראש אמ"ן. 14 במאי 2006.

66 הערכת המודיעין לקראת התר"ש, הצגה לרמטכ"ל. מאי 2006.

בכל המצגות וסיכומי הדיונים מופיעה סכנת הסלמה שתבוא בעקבות חטיפה, שעלולה להידרדר לכדי ימי קרב, ומצוין שחזבאללה נערך לעימות, אך באף אחד מהם לא מופיעה המילה מלחמה בהקשר חזבאללה או מצוין כי נדרש להיערך למלחמה מולו. אומנם בחלק ממצגות אמ"ן מופיעות שקופיות של זירת טרור שלפיהן חזבאללה בתהליך של מעבר מארגון טרור לארגון סמי-צבאי, אך לא מצאתי דיון כזה או במשמעותו בדרג ראש אמ"ן או הרמטכ"ל.

אזכיר את אמירות מפקד פצ"ן אלוף אדם על "[...] הפער בהבנת המצרך המלא של כלל הנתונים באשר לאיך יפעל ארגון "החזבאללה" במלחמה [הגרשיים במקור],⁶⁷ ואת אמירות הרמטכ"ל חלוץ "כי ההבנה שהחזבאללה הפך להיות דומה יותר לארגון צבאי מאשר לארגון טרור, לא הוטמעה כראוי. מאחר שדפוס הפעולה של חזבאללה היה שונה במובנים מסוימים ממה שהוערך על ידי מפקדים, הדבר יצר סוג של 'הפתעה' בקרב הכוחות".⁶⁸

לסיכום נושא זה, נראה כי אף שחזבאללה מופיע בכל ההצגות בקטגוריית הטרור, הובן ברוב הדרגים כי מדובר במשהו אחר מפעולות טרור פלסטיניות של חדירות ליישובים ומחבלים מתאבדים, אלא כזה הכולל דפוסים של ירי רק"ק, הגנה קרקעית וכדומה, וכי הארגון מתפתח כישות צבאית סדורה. אך עדיין מידע זה לא הפך להבנה חדשה ורשמית של צמרת אמ"ן והצבא שארגון החזבאללה קשור למושג המלחמה. עובדה זו הקשתה על מה שאמור היה להשתמע מכך בהקשרי הצעת סדר עדיפות חדש למוכנות צה"ל, הכנות אמ"ן עצמו למלחמה, "שחרור" מודיעין לצורך הכנת תורת הלחימה ביבשה ולצורכי תכנון מטרות לחיל האוויר. יתכן שאחד הגורמים לכך הוא מה שמכונה לעתים "כשל הדמיון", קרי שלמרות ההבנות באשר לשינויים שעבר הארגון, היה קשה לדמיון את מאפייני המציאות המתפתחת ולהמשיג אותה כמלחמה.

המשגת חזבאללה בתפיסת ההפעלה של 2006

עדות חיצונית להעדרו של ארגון החזבאללה ממפת האיזמים בהקשר מלחמה הוא מסמך תפיסת ההפעלה המטכ"לית שפורסם באפריל 2006. זהו מסמך מטכ"לי שסבל מניסיון להכיל בו מגוון גדול מדי של שינויים,⁶⁹ אך למרות זאת תיאור האיזמים בו נשען על מסמכים והצגות של אמ"ן. חזבאללה מתואר בו כך:⁷⁰

חזבאללה מתקיים במתח בין זהותו כארגון טרור אסלאמי (המקדם את אידיאולוגיית המאבק בישראל מבית המדרש האיראני וחותר להשפעה אזורית)

67 מפקד פיקוד הצפון/לשכת המפקד. הצגת תחקיר פיקודי בנושא מודיעין פצ"ן בהובלת קמ"ן – 11/10. 10 באוקטובר 2006

68 לשכת הרמטכ"ל. תחקיר אמ"ן למלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 11 בדצמבר 2006.

69 דנה פרייזלר-סווייר. "מה אפשר ללמוד מתהליך פיתוח תפיסת ההפעלה 2006?", בין הקטבים 10, 2015, עמ' 9–50.

70 אמ"ן/תוה"ד. תפיסת ההפעלה המטכ"לית לצה"ל. מהדורה א - אפריל 2006. עמ' 23.

לבין זהותו כשחקן פוליטי בזירה הלבנונית הנדרשת ליציבות. במסגרת זו נוקט נצראללה מדיניות של ניהול סיכונים כדי לצמצם את הלחצים לפגיעה בזהותו כ'ארגון ג'יהאדי', בתוך שהוא ממשיך את תהליך התעצמותו ואת שיפור מוכנותו להסלמה, ומנסה ליצור קשרים לגיטימיים עדכניים להמשך פעילותו מול ישראל. [...] בראיית הסורים עוצמתם הצבאית מורכבת משלושה כוחות: צבא סוריה הקונבנציונלי [...]; הכוח השני – הזרוע האסטרטגית (טק"ק ונב"ק); הכוח השלישי הוא זרוע הטרור והגרילה ('חזבאללה' ובעקיפין גם ארגוני הפלסטינים) המאפשרת גם היא לגבות מישראל מחיר כבד ונועדה לתעלה למרחב ההכלה האסטרטגי, קרי: חזית לבנון, אם תחול הסלמה.

במקום אחר נכתב לגבי "ניסיון ישראל וארה"ב לשנות את מדיניות סוריה, וכנגזרת מכך לשנות את אופיו הטרוריסטי של 'חזבאללה' [...]"⁷¹

בתפיסת ההפעלה הפריד צה"ל בין מלחמה כוללת ומלחמה מוגבלת, ובמסגרת מלחמה מוגבלת נכתב כי זו יכולה להיערך מול חזבאללה לצורך השמדתו או ריסונו באופן ניכר, והרתעת המדינה מתמיכה בטרור בכלל ובארגון הספציפי בפרט. מודגש נושא "מנוף הלחץ" על המדינה, כדי שתשפיע על ארגון הטרור (לפירוט ראו לעיל).⁷² בפרק על הכרעה⁷³ שהייתה מושג דומיננטי בצה"ל בעת ההיא, מופיע המושג בשלושה הקשרים: הכרעה בעימות גבוה עצימות (עג"ע) מול צבאות סדירים של מדינות אויב; הכרעה בעימות המוגבל [בשונה ממלחמה מוגבלת] בו האוכלוסייה המקומית מתקוממת; והכרעה בעומק – בעימות מול מדינות שאין להן גבול משותף. ארגון טרור, או ארגון סמי צבאי בעל נשק רקטי, אינו מופיע בכלל בדיון על הכרעה.

ניתן לטעון, שצה"ל כולו, ובכלל זה אמ"ן האמור לספק את התשתית המודיעינית לכך, לא קשר בתפיסתו בין חזבאללה לבין מצב מלחמה מהסוג ההכרעתי. עם זאת, ייתכן שמי שהיה שותף לגיבוש תוכניות האופרטיביות מול חזבאללה (דוגמת "מי מרום") חתר להכרעת חזבאללה גם אם זו תושג במסגרת מלחמה מוגבלת. יש לציין, שמי שחשב באמ"ן על מתאר של מלחמה מוגבלת מול חזבאללה, ניתח שגם חזבאללה חשב שזה התרחיש הסביר. שני הצדדים – אמ"ן וחזבאללה – לא העריכו את תגובתו הבלתי פרופורציונלית של אולמרט.

2.3. הסבר לפרדוקס

מה ההסבר לכך שאמ"ן לא השפיע בהקשר של הערכת חזבאללה על המטכ"ל והדרג המדיני כולל המרכיבים החיצוניים לאמ"ן והפנימיים? באשר לגורמים החיצוניים הסיבה העיקרית היא העדר הקשב הכללי של הרמטכ"ל והדרג המדיני לסוגיית חזבאללה, למעט עניין סכנת

71 תפיסת ההפעלה, עמ' 14.

72 תפיסת ההפעלה, עמ' 135.

73 תפיסת ההפעלה, עמ' 60–65.

**ההסברים לכך שאמ"ן לא
השפיע בהקשר של הערכת
חזבאללה על המטכ"ל
והדרג המדיני -**

**באשר לגורמים החיצוניים
הסיבה העיקרית היא העדר
הקשב הכללי לסוגיית
חזבאללה. נוסף על כך דוח
וינוגרד ציין כי הבנותיהם
של שר הביטחון עמיר פרץ
וראש הממשלה אהוד
אולמרט בזירה זו, היו נמוכות
ביותר.**

**המרכיב הפנימי כולל שני
הסברים. הראשון, קשור
לעולם המושגים שבו נעשה
שימוש בהערכות המצב
הרשמיות; השני קשור לאופן
הצגת האיומים בהערכות
אלו ובמסמכים הנלווים
אליהם.**

החטיפה. דוח וינוגרד ציין כי הבנותיהם של שר הביטחון עמיר פרץ וראש הממשלה אהוד אולמרט בזירה זו, היו נמוכות ביותר,⁷⁴ מה שלא תרם לשיח בין-מדרגי פורה. המרכיב הפנימי כולל, להבנתי, שני הסברים. הראשון, קשור לעולם המושגים בו נעשה שימוש בהערכות המצב הרשמיות; השני קשור לאופן הצגת האיומים בהערכות אלו ובמסמכים הנלווים אליהן

המשגת האיום - אף שבאמ"ן מחקר (זירת טרור) ובמודיעין פצ"ן התפתח ידע בנושא זה, שבא לידי ביטוי גם במסמכי חטיבת המבצעים, אף שאלו לא תוקפו ואושרו, אמ"ן (כארגון בעל עמדה רשמית המובעת כלפי הדרגים שמעליו - הרמטכ"ל והדרג המדיני) לא הגדיר את חזבאללה כארגון הנדרש למחקר בהקשר ההכנות למלחמה. אמ"ן השיג מידע חשוב לתקיפת מטרות אסטרטגיות (רק"ק) ואפיין נכון את רצון חזבאללה להמשיך בניסיונות החטיפה, אך פרקש וידלין לא עשו שימוש בהבנות שפותחו בחטיבת המחקר על השתנות אופי הארגון, והמשיכו להמשיג

אותו בדיונים חיצוניים באופן עקבי, תפיסתית, בעיקר כאיום טרור בגבול.

תרמה לכך כנראה גם החשיבה שאף אם תידרש פעולה מול חזבאללה, היא תתמקד בפעולה אווירית נגד הארגון בגישת ה'מנופים' - הסורי, ואחרי אפריל 2005 - הלבנוני. פיקוד הצפון תחת אודי אדם התמקד במניעת ניסיונות חטיפה ובחזבאללה בדרום לבנון, ועסק באופן מוגבל מאוד באיום הרקטות קצרות הטווח בדרום לבנון שהיו בגזרת אחריותו. היו אומנם מפגשים בין אמ"ן, פצ"ן, ח"א ואמ"ץ שניסו להסדיר את סוגיית הטיפול במטרות, בדגש על הרקטות, בהתאם לחלוקת האחריות המרחבית בין פצ"ן לבין ח"א/אמ"ן, אך הם לא הבשילו. מחקר של ארגון חזבאללה כמערכת לחימה שלמה, התקיים במסגרת התכנון של חטיבת המבצעים לתוכניות 'שוברת הקרח' ו'מי מרום', שלא הבשיל לכדי תוכניות בעלות

74 ועדת וינוגרד, דין וחשבון חלקי. עמ' 180. בעמוד 202 נכתב "התרשמנו, כי ערב אירוע החטיפה הייתה לראש הממשלה היכרות כללית וראשונית בלבד עם הזירה הלבנונית" (עמ' 2002); וכך גם לגבי שר הביטחון (עמ' 211-212).

תוקף או מתורגלות. נראה שהניתוח הזה לא שימש בסיס הידע של ראשי אמ"ן זאבי פרקש וידלין, שבהערכותיהם המשיכו להציג את הארגון בעיקר כארגון טרור שהעימות מולו יכול להתפתח עד כדי ימי קרב ולא יותר, ושם העימות יסלים, צריך יהיה לפעול מולו בגישת המנופים. מושג אחר שבו נעשה שימוש – "התרעה אסטרטגית" – החוויה הצורבת של אמ"ן ממלחמת יום הכיפורים, היה כנראה דומיננטי אצל ראש אמ"ן אלוף זאבי-פרקש אך הקשר בינו לבין האתגר בלבנון היה חלש ביותר, ולא עזר להמשיג את הבעיה. לפחות לא אל מול הדרג המדיני והרמטכ"ל ולא אל מול מערכי האיסוף באמ"ן.

הגדרת איום החזבאללה בתוך סדר העדיפות של כלל האיומים – כפי שפירטתי בהקשר לטענתו של אלוף זאבי פרקש, כי נתן התרעה אסטרטגית לרמטכ"ל ולראש הממשלה שרון בדצמבר 2005 – מסמכים מהסוג הזה, הכוללים מגוון רחב של איומים והזדמנויות, ללא סדר עדיפות פנימי, הם בבחינת "מסמכים לוועדת חקירה עתידית" החסינים מפני כל ביקורת עתידית שאמ"ן עלול להיתקל בה. מתמלול הדיון במטכ"ל שפירטתי לעיל, נראה שהרמטכ"ל לא התרשם בזמן אמת מן "ההתרעה האסטרטגית" שניתנה לו תוך כדי הדיון וכך גם ראש הממשלה שרון מהמסמך הכתוב שקיבל.

נראה שהפסקה להלן מדוח וינוגרד מתארת, יותר מכול, את המתח הלא מבורר בהקשר להמשגת הארגון ולהשפעה של המשגה זו על התייחסות צה"ל אליו כיריב אפשרי במלחמה:⁷⁵

ניתן היה לצפות מקברניטי הצבא שיהיו ערים ומודעים יותר למצב הצבאי בו נמצא צה"ל בלחימה נגד חזבאללה. התחושה הבט"שית שיקפה אולי יותר מכל - למרות הערכות המודיעין והטמעתן בתוכניות המבצעיות - את הפענוח השגוי של חזבאללה ושל האיומים שהוא הציג בפני ישראל וצה"ל. היא הייתה קשורה כנראה להנחה, שהייתה רווחת בחלק מצמרת צה"ל, כי הפעלה ממוקדת של חיל האוויר תביא לקריסה, במוקדם או במאוחר, של חזבאללה. תודעה של מלחמה הייתה מחייבת התייחסות מקדימה שונה לחלוטין לחזבאללה כיריב משמעותי, שחייב מלחמה של ממש, בשונה ממבצע, אפילו גדול, כדי להכריעו. בצה"ל כנראה לא ידעו להעניק אז לחזבאללה את המעמד הזה. אם זה אכן עמד בשורש העניין, הרי **שהיה כאן ביטוי נוסף לליקוי המאורות התודעתי שהיה בצה"ל** [ההדגשה במקור].

התוצר של בעיית המשגה ובהקשר זה הגדרת מקומו של איום החזבאללה בתוך סדר העדיפות הרמטכ"לי, הביא לכמה תוצאות:

- צמרת אמ"ן (כמו רובו של צה"ל, למעט חטיבת המבצעים ואוגדה 91, שלא הצליחו להביא לשינוי בעמדת צה"ל), לא חשבה על חזבאללה בהקשר של תרחיש מלחמה, ולכן

75 ועדת וינוגרד, דין וחשבון מלא, 298.

לא השפיעה על המטכ"ל כדי שינחה על הכנות למלחמה.

- סדר העדיפות של האיסוף על חזבאללה בתוך סדר העדיפות הכללי באמ"ן היה נמוך וכלל מרכיבים אסטרטגיים בלבד כמו הרק"ק והתרעה בהקשר חטיפה, וחזבאללה לא קיבל עדיפות איסופית כמערכת לחימה שלמה (סדר העדיפות לפיתוח המקורות, עבר שינוי במהלך 2005 לטובת איראן וחזבאללה, אך לא השפיע עד פרוץ המלחמה);

- גם האיסוף למטרות היה בעדיפות נמוכה יחסית, מה שגרם לכך שהאפקטיביות של חיל האוויר, למעט מול מערכי רקטות ארוכות ובינוניות טווח, הייתה מוגבלת.

חשוב לציין גם כי חלוקת התפקידים המחקרית בתוך אמ"ן (מעבר לחלוקה בין אמ"ן למודיעין פצ"ן, למד"ן ומד"ן), פיצלה את הארגון באופן שאולי הקשה בתוך אמ"ן לראות תמונה אינטגרטיבית: את חזבאללה כישות מדינית ניתח מדור בזירה הצפונית של חטיבת המחקר; זירת טרור בחטיבת המחקר עסקה אומנם במחקר של חזבאללה כארגון לוחם, ופרסמה מחקרים בנושא, אך התמקדה במודיעין לתקיפת רק"ק, טק"ק והנהגת הארגון; פיקוד צפון התמקד בניסיון לסיכול חטיפות, ובמודיעין ללחימה יבשתית מוגבלת מאוד בהיקפה (וכחלק מכך צמצם מאוד את היקף מחקר השטח בלבנון).

3. אמ"ן כ"קמ"ן הצבא

אמ"ן כ"קמ"ן הצבא" שתפקידו לספק מודיעין טקטי ואופרטיבי לצורכי פיתוח תוכניות מלחמה, תורת לחימה, ומידע קונקרטי ללחימה (כדוגמת מפות עדכניות ומטרות לתקיפה).

3.1. הפרדוקס

בהצגה למטכ"ל של תוצאות הביניים שביצע צוות התחקיר החיצוני בראשותו, אמר אלוף (מיל') יעקב עמידרור כי היה מידע מצוין על חזבאללה, אך "לא ברור אם הייתה לו השפעה על בניין הכוח; לא הייתה לו השפעה על תפיסת המלחמה [...] הוא לא הופץ באופן שאפשר לבסס עליו תכנון אופרטיבי".⁷⁶ כפי שצוין לעיל, בחטיבת המבצעים נעשה בידע זה שימוש לצורכי תכנון אופרטיבי, אך תכנון זה לא הספיק להפוך מטייטה לתוכנית אופרטיבית מתוקפת, הן בשל קוצר הזמן והן, ואולי בעיקר, בגלל שהדרג הצבאי הבכיר לא האמין בגישה שהציעה חטיבת המבצעים, על סמך התובנות שנוצרו באמ"ן ובמודיעין פצ"ן. הרמטכ"ל חלוץ קבע בסיכומו להצגת תחקירי אמ"ן למלחמה, כי " [...] על אף שנכתבו מסמכי מודיעין שהכילו ידע רב על חזבאללה והיערכותו לחירום הרי שחלקם לא הגיעו לידיעת דרג המפקדים הרלוונטי לפיתוח תורה וטכניקות לחימה. כמו כן, הטמעת המודיעין ביחידות המבצעיות – הייתה לקויה".⁷⁷

הפרדוקס המרכזי כאן הוא הפער בין אמירות על המידע והתובנות שסיפק אמ"ן לכוחות היבשה ולחיל האוויר לפני המלחמה, לבין המצב בפועל. אלוף זאבי פרקש כתב כי "במבט לאחור וגם מתוך מה שהתגלה לאחר המלחמה, נראה שאגף המודיעין הכין את עצמו היטב למלחמה עם החזבאללה, בכל הנוגע להבנת הארגון, פריסתו בשטח ואופן פעולתו", וכי "אגף המודיעין סיפק לצה"ל ולחיל האוויר מודיעין מדויק ללחימה. [...] כך גם לגבי הכנת המודיעין המדויק הנדרש לכוחות האוויר והיבשה בעת לחימה. במסגרת הכנות אלה הוצעו יעדים ומטרות לחיל האוויר והיבשה בעת לחימה, וכן הוכנו עזרים לכוחות היבשה עד לרמת החטיבה".⁷⁸ תחקירי המלחמה מעידים הפוך – עשייה איסופית מצומצמת של אמ"ן בהקשר החזבאללה (ראו בהמשך) שלא תמכה בהכנות של צה"ל למלחמה.

דוגמה אחרת היא עדותו של תא"ל יוסי קופרוסר, רח"ט מחקר עד תחילת יוני 2006, שכתב מייד לאחר סיום המלחמה, כי "המודיעין על חזבאללה לא היה מושלם, אך היה טוב, וכי המידע עובד והוא שימש בסיס לכל החשיבה המבצעית בצה"ל בנושא, במטכ"ל, בפצ"ן, בחיל האוויר, בפיקוד העורף ובקרב גורמי פיתוח האמל"ח ובניין הכוח. זמן ומשאבים

76 צוותי התחקיר המטכ"ליים למלחמה בצפון. צוות בחינת המודיעין לפני ובמהלך המערכה. "צוות הבדיקה לתפקוד המודיעין טרם ובמהלך המלחמה בצפון – הצגה בפורום מטכ"ל", 15 בספטמבר 2006, עמ' 1.

77 לשכת הרמטכ"ל. תחקיר אמ"ן למלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 11 בדצמבר, 2006.

78 אהרון זאבי-פרקש. "המודיעין במלחמה – תובנות ולקחים". בתוך: מלחמת לבנון השנייה: היבטים אסטרטגיים. עורכים: מאיר ארן ושלמה ברם. ידיעות ספרים וה-INSS, 2007. עמ' 74–83.

רבים הושקעו במחשבה ובהתכוננות לעימות כזה, וברור שלא כאן המקום לשפוט אם אלה היו מספיקים.⁷⁹ כאמור, תובנות על השינויים באופיו וביכולותיו של חזבאללה התפתחו במקומות מסוימים באמ"ן, ומידע על רקטות בינוניות וכבדות היה. אך בה בעת, בכל הדוחות והתחקירים, נכתב מפורשות שהיו פערים במודיעין הטקטי, בהעברתו לכוחות היבשה לצורכי כתיבת תו"ל ותכנון מבצעי, ובמודיעין למטרות עבור חיל האוויר.

3.2. מה היה הממשק בין אמ"ן לכוחות היבשה והאוויר פני המלחמה?

כאן אתמקד בהשפעת פיתוח הידע וההבנות על חזבאללה על מוכנות כוחות היבשה וחיל האוויר למלחמה.

השפעת הבנת חזבאללה על הכנת כוחות היבשה באמצעות מודיעין לצורכי פיתוח תורת לחימה ותכנון מבצעי

מידע שהיה קיים באמ"ן, לא הורד לדרגי השטח ביבשה עקב חשש אמ"ן מהסגרת מקורותיו. אין לזלזל בשיקול זה, אך מצב זה פגע באופן משמעותי ביכולת של הכוחות להתכונן למלחמה ואינו אמור לאפיין צבא המתכונן למלחמה. כפי שקבע הרמטכ"ל בסיכומו להצגת תחקירי אמ"ן למלחמה [...] על אף שנכתבו מסמכי מודיעין שהכילו ידע רב על חזבאללה והיערכותו לחירום הרי שחלקם לא הגיעו לידיעת דרג המפקדים הרלוונטי לפיתוח תורה וטכניקות לחימה. כמו כן, הטמעת המודיעין ביחידות המבצעיות – הייתה לקויה.⁸⁰

לגבי מודיעין פצ"ן, כתב עמידרוד כי הוא כשל להכין את התשתית המודיעינית הפיקודית למלחמה.⁸¹ קמ"ן פצ"ן במלחמה, אל"ם חזי סלע, שעמד בראש צוות תחקיר בנושא העזרים לכוחות היבשה כתב כי היה תיעוד נמוך לצורכי תשתיות המיפוי לעזרים (מאז 2001 לכל הפחות); ואי-מיצוי יכולות 9900, בדגש על תחום הפענוח המטכ"לי לחזית הלבנונית טרם הלחימה.⁸² היו כמה בעיות. הראשונה – איסוף חזותי מצומצם (ראו בפרק 4); השנייה – פירוק הדרגתי של יכולת מחקר השטח בפצ"ן. תקן הרע"ן קוצץ בשנת 2004 כחלק מהצמצומים באמ"ן ובין 1999 ל-2006, בעקבות יציאת צה"ל מלבנון, ירדה התקינה בתחום השטח מתשעה קצינים ושלושה נגדים לשלושה קצינים ושני נגדים.⁸³ השלישית – גם החומר שהיה בנמצא, ושהוכן להפצה בארגזים, נשמר בפיקוד ולא חולק ליחידות עקב שיקולי מידור.

יש לציין, כי מודיעין פצ"ן בשיתוף חטיבת המחקר הוציאו בתחילת 2006 סקירה מקיפה על בניין הכוח והתפיסה האופרטיבית של החזבאללה, אך היא הופצה תחת סיווג

79 יוסי קופרוסר. "מלחמת לבנון השנייה – איך התחלנו וכיצד נגמרה". מבט מ"מ 46 ספטמבר 2006, עמ' 4-5.

80 לשכת הרמטכ"ל. תחקיר אמ"ן למלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 11 בדצמבר 2006.

81 דוח עמידור. 16.01.2007, עמ' 8.

82 מצגת: המלחמה בחזבאללה – הכנת העזרים והאמצעים המודיעיניים ללחימה – מסקנות ביניים ולקחים ראשוניים. צוות בראשות קמ"ן פצ"ן.

83 ועדת וינוגרד, הדוח המסווג, עמ' 370. הערה 32.

**"הסקירות המודיעיניות
נותרו בארגזים": מודיעין
פצ"ן בשיתוף חטיבת
המחקר הוציאו בתחילת
2006 סקירה מקיפה
על בניין הכוח והתפיסה
האופרטיבית של
החזבאללה, אך היא הופצה
תחת סיווג גבוה למפקדים
וקמ"נים בדרג האוגדה, ולא
נראה שהשפיעה בדרגים
אלה או בדרג מפקד
הפיקוד והרמטכ"ל.**

גבוה למפקדים וקמ"נים בדרג האוגדה, ולא נראה שהשפיעה בדרגים אלה או בדרג מפקד הפיקוד והרמטכ"ל.⁸⁴ מפקד בסיס האימונים של פצ"ן באליקים החל מאוגוסט 2005, סא"ל ליאור ליפשיץ (תקן מפקד האימונים הורד בקיץ 2006 מאל"ם לסא"ל, עקב צמצום הפעילות להכנות לתעסוקה מבצעית בלבד), סיפר בריאיון כי עם כניסתו לתפקיד הנחו אותו מפקד הפיקוד אודי אדם וקמ"ן הפיקוד יוסי ביידץ, על בסיס מידע חלקי שהועבר אליו, להכין מתווה לתרגיל ב"שמורת טבע". ליפשיץ הכין דימוי של מתחם לחימה בסבך, אך ללא מתקנים תת-קרקעיים שעליהם

לא סופר לו. בפועל היו האימונים במתאר זה מוגבלים ביותר. בסוף 2005 עשתה יחידת אגוז תרגיל "שמורת טבע" ראשון. על בסיס הלקחים מתרגיל זה תורגלו שני גדודי חי"ר מחטיבה 609 שהייתה כפופה אופרטיבית לאוגדה 91, בלחימה בסבך בקיץ 2006. לדברי ליפשיץ, בד בבד הוקם באוגדה 91 צוות חניכה לאימונים בסבך בראשות רס"ן. צוות זה אימן את גדוד 299 במתאר לחימה בסבך בשטחים בגבול הצפון.⁸⁵ הן אלוף (מיל') זאבי פרקש הן תא"ל (מיל') קופרוסר ציינו בהערותיהם לטיטוט המחקר כי בעת התרחשות הדברים חשבו כי העשייה בפצ"ן בתחום האימונים משמעותית הרבה יותר. פערים בין דרגים הם תופעה מוכרת, וזה כנראה עוד היבט שלהם.

השפעת הבנת חזבאללה על הכנות חיל האוויר למלחמה

כאמור לעיל, אמ"ן סיפק לחיל האוויר מידע מודיעיני מצוין לתקיפת משגרי הרקטות הבינוניים וארוכי הטווח, אך רק מעט מעבר לכך. בסיכום להצגת תחקירי אמ"ן נכתב כי "הרמטכ"ל סבור כי כמות המטרות שהיו מוכנות מראש, ערב הלחימה, בדגש על מטרות אישים ומפקדות, הייתה קטנה מהפוטנציאל המעשי".⁸⁶ מפקד חיל האוויר ב-2014, אמיר אשל, אמר בעניין כמות המטרות, כי "במלחמת לבנון השנייה עמד המספר על מאות, ועוד פחות מזה מספר המטרות שהותקפו מתוך ה'בנק'".⁸⁷

84 סקירת מודיעין מיוחדת – תפיסת הלחימה של החזבאללה", ינואר 2006. הופצה לשותפי סוד. היא הופצה שוב בסיווג גבוה יותר לאוגדות הרלוונטיות באפריל 2006. (דוח עמידורו, עמ' 45). התכתבות עם אל"ם (מיל') חזי סלע, קמ"ן פצ"ן החל מסוף 2005. 27.12.2021; הערות אלוף יוסי ביידץ לטיטוט המחקר 27.12.2021.

85 ריאיון טלפוני עם אל"ם (מיל') ליאור ליפשיץ. 13 בספטמבר 2021.

86 לשכת הרמטכ"ל. תחקירי אמ"ן למלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 11 בדצמבר 2006.

87 רון בן ישי. חיל האוויר קטלני מאי פעם. YNET. 05.05.14. חלק מהמטרות ב"בנק" לא עמד בקריטריונים למטרה של חיל האוויר.

"שמורת טבע": היערכות מוסווית של חזבאללה בשטחים בלבנון
צילום: דו"צ

"שמורות הטבע" היה כינוי לאתרי שיגור רקטות קצרות טווח מתוך שטחים סבוכים בדרום לבנון. הן היו בתחום האחריות המחקרית של מודיעין פצ"ן. לפי תחקיר של מחלקת מבצעים חיל האוויר, מידע חלקי היה קיים ברשות צה"ל משנת 2001–2002, אך חיל האוויר החל לעסוק בתכנון תקיפות של שמורות טבע ביוני, עד המלחמה הספיקו לתכנן תקיפות בארבע שמורות טבע. בתחקיר נטען כי המידע שסיפק מודיעין פצ"ן היה חלקי ובעייתי.⁸⁸ כמענה לשאלת ראש אמ"ן אלוף ידלין אחרי המלחמה "האם היינו יכולים להתמודד טוב יותר לפני המלחמה בחזבאללה עם שמורות הטבע בדרום?" ענה ראש ענף לבנון במודיעין פצ"ן כי אף שהיו בכך קשיים איסופיים "ניכר כי לא התבצע מאמץ מודיעיני משותף (צמ"ם) של כלל נציגי קהיליית המודיעין אל מול "שמורות הטבע". ניתן להניח כי מאמץ מודיעיני החל משנת 2001 ועד המערכה בלבנון (יולי 2006), עשוי היה להניב תוצרים מודיעיניים טובים יותר על אף המגבלות".⁸⁹ עם זאת, הייתה הגדלה מסוימת בהיקף הכיסוי האווירי,

88 מפקדת חיל האוויר/להק אוויר/מחלקת מבצעים/ענף השתתפות. תחקיר אי מוכנות להתמודדות עם "שמורות הטבע" במבצע "שינוי כיוון". תאריך לא ברור.

89 פצ"ן/מודיעין/ענף לבנון. מענה לשאלת ראמ"ן – האם היינו יכולים להתמודד טוב יותר לפני המלחמה בחזבאללה עם שמורות הטבע בדרום? דצמבר 2006.

בעיקר ממזל"טים, של מערך שמורות הטבע. יש לציין כי מאמץ ארגוני כזה לא חייב משאבים נוספים, אלא החלטה על סדר עדיפויות מחקרי אחר ממה שהיה. חיל האוויר לא עסק בחזבאללה מעבר לתכנון תקיפת משגרי הרקטות הבינוניות וארוכות הטווח, ותכנון התקיפה בדאח'יה, על אף שהחיל התבקש על ידי ראש אמ"ץ להתחיל להכינה ביוני 2006, בוצע כאלתור תוך כדי המלחמה.⁹⁰

3.3. ההסבר לפרדוקס

כפי שצוין, ניתן מודיעין מצוין שאפשר פגיעה בחלק גדול ממערכי הרקטות הבינוניות וארוכות הטווח, אשר חזבאללה ניסה להסתירם. מודיעין לפגיעה בתשתיות לבנונית הוכן על ידי יחידה 9900. מעבר לכך פותח ידע טקטי-אופרטיבי באמ"ן, אך הוא לא הגיע לידי מי שהיו אמורים לעשות בו שימוש מבצעי לצרכים מבצעיים. גם בעיות העזרים והמטרות מעידות כי אמ"ן לא תפקד היטב כ"קמ"ן הצבא". הסבר אחד לבעיה סיפק הרמטכ"ל חלוץ בסיכומו להצגת תחקיר צוות האלוף עמידרור:⁹¹

הרמטכ"ל סבור כי שאלת יסוד שעליה עלינו להשיב היא חלוקת המשאבים בין **ההערכה הלאומית וההתרעה למלחמה לבין המודיעין הצבאי** על כל הפרמטרים שלו. הרמטכ"ל סבור כי אמ"ן נשאב במהלך השנים יותר ויותר לתחום ההערכה. בשל מצוקת משאבים וסדר עדיפות הפוגעים בראש ובראשונה במודיעין הצבאי. הרמטכ"ל סבור כי הגורם המשמעותי להפעלת כוח אפקטיבית הוא המודיעין הצבאי ובכלל נושא המטרות. קיים צורך לעשות שינוי בסדר העדיפויות [ההדגשה במקור].

יש לציין שהעברת האחריות למודיעין השדה למוז"י במסגרת הקמת מפקדת קצין מודיעין שדה ראשי (מקמש"ר) ב-2003, היא עדות נוספת להתייחסות של אמ"ן לעניין הכנת כוחות היבשה למלחמה. אחד הלקחים מן המלחמה היה שהמענה לבניין הכוח המודיעיני בכוחות היבשה על כלל מרכיביו נפגע מהניתוק מאמ"ן, וכך גם תחומים נוספים. כלקח מהמלחמה הוחזר נושא המודיעין לכוחות היבשה לאחריות אמ"ן.

פתרון הפרדוקס בתחום זה פשוט למדי – אמ"ן אסף מודיעין בתחומים מוגבלים כמו רק"ק בינוני וכבד, אך לא פיתח מודיעין צבאי מספק לתרחיש מלחמה הכולל תקיפה אווירית משמעותית או פעולה יבשתית משמעותית. האמירות שצוינו לעיל בהקשר למוכנות הטובה של אמ"ן ושל צה"ל למלחמה, מהסוג שבוצעה בפועל – אינן מתארות את המציאות לאשורה.

90 עדות איזנקוט.

91 לשכת ראש המטה הכללי. תחקיר תמונת המודיעין והשפעתה על קבלת ההחלטות במלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל. 8 בינואר 2007.

הסבר לכך הוא בעיות ברציפות ובקשר בין הגורמים המחקריים שחקרו את חזבאללה כארגון צבאי לגורמי האיסוף, שכפי שיוצג להלן – לא עסקו בהכנות לעימות משמעותי עם חזבאללה. אובדן ידע בתחום מודיעין השטח, תחום הקשור קשר הדוק ללחימה יבשתית, הלך ונעלם בכלל אמ"ן, יד ביד עם היעלמות הכשירות ללחימה יבשתית בכלל זה"ל.

4. אמ"ן כזרוע

אמ"ן כזרוע הבונה ומפעילה מערכי איסוף שנועדו לספק מידע לצורכי שני התפקודים הראשוניים.

4.1. הפרדוקס

בגרסה המסווגת של דוח וינוגרד מתואר היבט פנים-אמ"ן נוסף. מצד אחד נכתב:⁹²

חזבאללה כיעד מודיעיני ניצב אומנם פורמאלית לאורך שנים – וביתר שאת מאז 2004–2005 במרכז הצי"ח המודיעיני, בצד הנושא הפלסטיני והאיראני, בשל ההכרה בחשיבותו כאיום פוטנציאלי משמעותי.

ומצד שני נכתב:

תוכניות ופרויקטים מערכתיים לבניין הכוח ולשיפור משמעותי בכיסוי האיסופי של חזבאללה הוצגו ואושרו בעבודת מטה באמ"ן, אך לא התממשו ברובם, בעיקר עקב אילוצים תקציביים וראיית הזירה כנחותה בחשיבותה ובסיכונה. [...] בסיכום תוכנית העבודה של אמ"ן ל-2006 הוצגה תמונת המצב האיסופית העדכנית על חזבאללה כבינונית עד נמוכה.

כאן הפער הוא בין אמירות אמ"ן שסיכויי התלקחות בגבול הלבנון גוברים, לבין העובדה שלא חל שינוי במאמץ האיסופי. לא ניתן הסבר לפער המגולם ב"ההכרה בחשיבותו כאיום פוטנציאלי משמעותי" ובה בעת ב"ראיית הזירה כנחותה בחשיבותה ובסיכונה".

4.2. מה התרחש באמ"ן לפני המלחמה

לגבי האיסוף ותרגומו למטרות, עזרים וכדומה, פירט דוח עמידרור כי: "הגדרת ראש אמ"ן הקודם (האלוף אהרון זאבי-פרקש) בסוף 2004 כי יינתן דגש לאיסוף בלבנון, נותרה חסרת משמעות מעשית במונחים של תקציב, אנשים וזמן ניהול, למעט במערך המ"מ ובמידה מוגבלת בחט"מ".⁹³ תחקיר אמ"ן בנושא בניין הכוח האיסופי מול חזבאללה קבע באופן כללי כי: בוצע ריכוז מאמץ של מערך המ"מ ב-2005–2006; לאורך שנים ניתן תיעדוף בתוכניות האיסוף לזירה הפלסטינית; נוסף על כך ובמקביל להשקעה בזירה הלבנונית, השקיע אמ"ן משאבים בפיתוח יכולות לזירה האיראנית ובשימור יכולות לזירה הסורית; המאמצים התשתיתיים שבוצעו אל מול זירות אחרות יצרו בחלקם בסיס טכנולוגי גם ליכולות לזירה הלבנונית. חלק מיכולות אלה מומש בבניין כוח תוך כדי לחימה; מיגון מערכי האיסוף לאורך

92 דוח וינוגרד המסווג, עמ' 362.

93 דוח עמידרה, 16.01.2007, עמ' 6.

קו כחול ובבסיסי [...] קיבל תיעדוף נמוך לאורך השנים.⁹⁴

אציג את העשייה באמ"ן תוך הפרדה בין האיסוף השוטף על חזבאללה בשנים 2005 – 2006, לבין תוכניות בניין הכוח האיסופי - כאלו שאמורות היו לשאת פירות בתוך זמן מסוים, לעיתים שנים, מביצוען.

הכוונת האיסוף לחזבאללה

איסוף חזותי

ליחידה 9900 לא הייתה לפני המלחמה אחריות פענוחית או מחקרית על חזבאללה. הסיבה לכך הייתה חלוקת תפקידים באמ"ן שבמסגרתה הגדיר ראש אמ"ן זאבי-פרקש ב־2004 ש-9900 לא תפענח את חזבאללה והמענה לארגון יינתן במסגרת זיט"ר ומודיעין פצ"ן. הנושאים היחידים שבהם עסקה היחידה בהקשר הלבנוני היו תשתיות מיפוי, מטרות תשתית של מדינת לבנון וצבא לבנון.⁹⁵ פענוח ומחקר של רקטות בינוניות וכבדות היו באחריות זיט"ר. בינואר 2006 החל פיילוט שמטרתו הייתה לאפיין את שגרת פעילות חזבאללה בכפרים בקרבת הגבול, כבסיס להתרעה (לא בהקשר מלחמה).⁹⁶

בהקשר האיסוף החזותי הצביע תחקיר אמ"ן בנושא האיסוף לפני המלחמה על צמצום היקף גיחות צילום כבדות, לצד ירידה משמעותית בהקצאת חוזי קל (מזל"טים), שפגעו ביכולת המחקרית הרציפה בזיט"ר ובפצ"ן. [...] לא ניתן מענה בתוכניות בניין הכוח ליכולת צילום איכותית דיגיטלית בזמן אמת (העדר מצלמה דיגיטלית אנכית); בלחימה לא היה מלאי מספק של סרטי צילום והדפסה בחיל האוויר; והכשרות מערך המפענחים עברו שינויים לאורך השנים ולא נתנו מענה מספק ליכולות הנדרשות לפענוח שטח.⁹⁷ האלוף אדם טען כי בשנה שלפני המלחמה ניסה הפיקוד להגדיל את "בנק המטרות לתקיפה במצבי ההסלמה השונים, כאשר בתחילתו של התהליך הוקצו לפצ"ן רק 3% מסל החוזי המטכ"לי ולאחר עבודת מטה ארוכה הוגדלה ההקצאה לכדי 12%".⁹⁸ עמידרור כתב כי "במהלך 2006 אומנם ניכרה תחושת דחיפות רבה יותר מצד צמרת אמ"ן בתחום המטרות, אולם היא לא הספיקה להשפיע מהותית עד לפרוץ המלחמה".⁹⁹

94 תחקירי אמ"ן למלחמת לבנון השנייה, מצגת: המלחמה בחזבאללה: בחינת בניין הכוח האיסופי למשימותיו - מסקנות ביניים ולקחים ראשוניים. 24 באוקטובר 2006. בתוך: אמ"ן/ץ/תוה"ד - תחקור ה'מלחמה בחזבאללה' הצגת מסקנות ביניים לנושאי תחקור בעלי זיקה מטכ"לית - הצגה לסגן הרמטכ"ל - חלק ג' - 31 באוקטובר 2006.

95 דוח עמידרו. 16.01.2007, עמ' 26. לפי הדוח הגדרת ראש אמ"ן זאבי-פרקש ב־2004 הייתה ש-9900 לא מפענחת את החזבאללה.

96 יחידה 9900/ענף הפעלה. תקציר פעילות מודיעינית אל מול חזבאללה לאחר נסיגת כוחות צה"ל מלבנון (מאי 2000). 23 בנובמבר 2006.

97 תחקירי אמ"ן למלחמת לבנון השנייה, מצגת: המלחמה בחזבאללה: בחינת בניין הכוח האיסופי למשימותיו - מסקנות ביניים ולקחים ראשוניים. 24 באוקטובר 2006. בתוך: אמ"ן/ץ/תוה"ד - תחקור ה'מלחמה בחזבאללה' הצגת מסקנות ביניים לנושאי תחקור בעלי זיקה מטכ"לית - הצגה לסגן הרמטכ"ל - חלק ג' - 31 באוקטובר 2006.

98 מפקד פיקוד הצפון/לשכת המפקד. הצגת תחקיר פיקודי בנושא מודיעין פצ"ן בהובלת קמ"ן - 11/10. 10 באוקטובר 2006.

99 דוח עמידרו, עמ' 7.

איסוף סיגינטי

בתקופה המתוארת החלה 8200 להיכנס לתחום הסייבר ותרמה רבות ללחימה בפלסטינים באיו"ש. העיסוק בהכנות לתרחיש מלחמה מול חזבאללה היה בסדר עדיפות נמוך. תחקיר אמ"ן בנושא האיסוף קבע כי בתחום הסיגינט – מקורות נשרפו, חדירה לאויב הייתה מצומצמת מדי ומאוחרת מדי, והמודיעין לליווי לחימה קיבל תיעדוף נמוך לאורך השנים.¹⁰⁰ לפי עדות אל"ם (מיל") אסף כהן (פיזר), שבמהלך המלחמה פיקד כמינוי חירום על מכלול ההפקה הצפוני של 8200, היציאה מלבנון הביאה לדעיכת האיסוף הסיגינטי בזירה זו, והמיקוד היה כמעט באופן מלא בזירה הפלסטינית. כשביקש בתחילת הלחימה לקבל את "תיק המלחמה" ללבנון גילה שהחומר בו אינו רלוונטי ושכשירות ממלאי התפקידים בתחום הטקטי, נמוכה.¹⁰¹

בדוח עמידור נכתבו שתי פסקאות שאפשר להקיש מהן הסבר, לפחות חלקי, לעיסוק המצומצם של 8200 בחזבאללה בהקשר מלחמה.

הראשונה:¹⁰²

לדעת הצוות, **במגבלות העדיפויות שהוגדרו ליחידה 8200, הכיסוי וחלוקת כ"א למשימות השונות בוצע בצורה נכונה** ועל פי העדיפות המתבקשת. יחד עם זאת, **מוטל על ראשות אמ"ן לקבוע קווים אדומים לאיסוף לצורכי הכנת הצבא למלחמה**, גם על חשבון צורכי הבט"ש וההתרעה. חובה זו לא באה לידי ביטוי ביחידה 8200 לפני המלחמה [ההדגשה במקור].

השנייה:¹⁰³

במצב הקיים, לפיו עדיפות הצי"ח בנושא האיראני, הפלסטיני, חזבאללה וההתרעה למלחמה מול סוריה היא **כמעט זהה, לא נותר ליחידה 8200 אלא לממש את יעדה המרכזי בלבד - התרעה (למלחמה, לפיגועים וכו') ולתעדף את כל שאר הנושאים בעדיפות נמוכה יותר. התוצאה בהתאם, והיא הורגשה במלחמה** [ההדגשה והקו התחתון במקור].

הכוונת תוכניות בניין הכוח האיסופי (פיתוח מקורות) באמ"ן לחזבאללה

כפי שצוין לעיל, דוח וינוגרד עמד על הפער בין החשיבות לכאורה של הזירה הלבנונית לבין אי-מימוש תוכניות העבודה שנועדו לתת מענה לזירה זו. בין 2000 ל-2006 היו ארבע תוכניות

100 תחקירי אמ"ן למלחמת לבנון השנייה, מצגת: המלחמה בחזבאללה: בחינת בניין הכוח האיסופי למשימותיו - מסקנות ביניים ולקחים ראשוניים. 24 באוקטובר 2006. בתוך: אמ"ן/ץ/תה"ד – תחקור ה'מלחמה בחזבאללה' הצגת מסקנות ביניים לנושאי תחקור בעלי זיקה מטב"לית – הצגה לסגן הרמטכ"ל – חלק ג' - 31 באוקטובר 2006.

101 ריאיון עם אל"ם (מיל") אסף כהן (פיזר). בזום. 16 בדצמבר 2021.

102 דוח עמידור, עמ' 17.

103 דוח עמידור, עמ' 18.

לבניין כוח איסופי הממוקדות לזירת לבנון:

1. דמדומי בוקר – בהקשר נסיגת צהל מלבנון;

2. בסוף שנת העבודה 2004 הינחה ראש אמ"ן (אז - אלוף זאבי-פרקש), לעשות בשנת 2005 ניסיון מאומץ לקדם תוכנית איסוף שנהגתה עוד קודם לכן ושמה 'נפלאות התבונה'. במוקד התוכנית היו הג'יהאד העולמי, הג'יהאד האסלאמי וחזבאללה. האלוף זאבי-פרקש ביקש מימון אמריקאי (300 מיליון דולר) וכשזה לא ניתן – התוכנית נגנזה"¹⁰⁴;

3. תר"ש דר"ל (תוכנית רב שנתית לדרום לבנון) – תוכנן ב-2005–2006 - לא אושר משאבית. בוצע חלקית בת"ע 8200. לתוכנית המלאה נדרשו 300 משח לאמ"ן, בת"ע 2006 הוקצו 15 מש"ח;

4. "הרגל השישית" – כתוכנית ללחימה במסגרת מערכה פיקודית בעצימות גבוהה – לא הגיעה לידי מימוש עקב העדר משאבים ותקצוב נמוך. (למימוש נדרשו 90 מש"ח, וכונסו בת"ע 2006 של אמ"ן 12 מש"ח).^{105,106}

"הרגל השישית" הייתה ייחודית בהשוואה לקודמותיה כי התמקדה בתרחיש מלחמה הכוללת תמרון, כללה את כלל גופי האיסוף והציעה לדוגמה הקמת מרכזי סיגינט ויומינט ייעודיים לנושא, ומטרתה והגדרה כיצירת דומיננטיות מודיעינית אופרטיבית (דמ"א), מושג שפותח בשנים אלו תחת ראש אמ"ן זאבי-פרקש.

תוכנית העבודה של אמ"ן לשנת העבודה 2006, שהופצה ב-4 בינואר 2006, כלומר אחרי עדכון הערכת המצב של דצמבר 2005 ולפני סיום תפקידו של ראש אמ"ן זאבי-פרקש, מציגה את הנחיות ראש אמ"ן ודגישו לתכנון. ראש אמ"ן הגדיר כי סדר העדיפות להקצאת משאבים יהיה: איום הטרור, איום הנשק האסטרטגי (טק"ק ורק"ק), המערכת הפלסטינית, יציבות משטרים [...]; כי "לא ייכלל בת"ע אמ"ן ללא תקציב חיצוני – מודיעין ללחימה ולמלחמה ("הרגל השישית") [...]. מה יתמודד על תקציב חיצוני ריאלי ולתיעדוף פנימי [...]. תר"ש דר"ל [...]"¹⁰⁷.

4.3. ההסבר לפרדוקס

מה הסיבה לפער בין האמירות על הכנות אמ"ן למלחמה והמסמכים על התפתחות החזבאללה לבין העשייה האיסופית המוגבלת ביותר של מערכי האיסוף המרכזיים ולהעדר

104 דוח ועדת דורון אלמוג. עמ' 7. מצוטט מתוך ריאיון שעשה ראש הצוות אלוף דורון אלמוג עם בידץ וידלין בתאריך 17.10.2006.

105 תחקירי אמ"ן למלחמת לבנון השנייה, מצגת: המלחמה בחזבאללה: בחינת בניין הכוח האיסופי למשימותיו - מסקנות ביניים ולקחים ראשוניים. 24 באוקטובר 2006. בתוך: אמ"ן/תוה"ד – תחקור ה'מלחמה בחזבאללה' הצגת מסקנות ביניים לנושאי תחקור בעלי זיקה מטכ"לית – הצגה לסגן הרמטכ"ל – חלק ג' - 31 באוקטובר 2006.

106 "הרגל השישית" בירה הצפונית במסגרת הרעיון המכונן של אמ"ן, מודיעין פצ"ן, מצגת, ספטמבר 2005.

107 מקמנ"ר/מחלקת תוא"ר/ענף תכנון. ת"ע-2006 הנחיות ומסגרת לתכנון. 4 בינואר 2006.

תקצוב לתוכניות בניין הכוח?

חולשת המרכז האמ"ני ומנגנון הכוונת האיסוף ("צ"ח" בלשון צה"לית) - מעבר למחסור במשאבים המקשה מטבע הדברים על מתן מענה בכלל התחומים, נראה שלמרות ההצהרות על חשיבות הזירה, ראש אמ"ן זאבי פרקש לא הנחה ישירות על שינוי סדרי עדיפויות איסופיים או על שינוי משמעותי בהקצאת המשאבים בתוך אמ"ן (ראו ת"ע אמ"ן לשנת 2006 שצוינה לעיל). כמו כן, נראה שב-8200 לא התייחסו ל"התרעה האסטרטגית" שזאבי פרקש נתן למטכ"ל ולדרג המדיני. נראה כי מנגנון הכוונת האיסוף (כאשר לפי ועדת וינוגרד "חזבאללה היה במרכז הצ"ח") היה מנגנון עמום או "חסר שיניים", שלא השפיע על סדרי העדיפויות ועל תוכניות העבודה הפנימיות של מערכי האיסוף או שאמ"ן קיווה כי יקבל תוספת חיצונית לתקציב (כמתואר בתוכנית העבודה לשנת 2006), וכאשר זו לא התממשה, נשאר עם סדר העדיפות האיסופי הקיים. בדוח עמידרו נכתב כי "גם אמירת ראש אמ"ן הקודם מדצמבר 2005, כי אחת הסכנות האפשריות בשנת 2006 היא התלקחות מול החזבאללה, לא הביאה כמעט לשינוי בדגשי אמ"ן (אולי כי הייתה כללית מאוד)".¹⁰⁸ [ההדגשה שלי].

עמד על כך הרמטכ"ל חלוץ:¹⁰⁹

הרמטכ"ל ציין כי חלק מהליקויים שנתגלו באמ"ן הם תולדה של מבנה וארגון זה שנים רבות. הרמטכ"ל הדגיש את חוסר האינטגרציה בין גופי אמ"ן שאובחן טרום המלחמה, הסנכרון בין גופי אמ"ן לגבי הצ"ח, השפעת הגורם המבצעי על הצ"ח [...]

נראה שביחידה 8200 הוחלט שלא להתעסק בהכנות למלחמה. החלטות אלו "ירדו מתחת לקו אדום" וראשות אמ"ן לא עקבה או לא אכפה את ההישארות מעליו.

מדוח ועדת עמידרו עולה הסבר נוסף למה שקרה ב-8200. העצמאות הרבה של המערכים נדונה בשנים האחרונות עקב הניסיונות של ראשי אמ"ן "לשבור חומות" ביניהם. לא איכנס לתיאור מפורט של התפתחות מה שלעיתים נקרא "קונפדרציה של מערכים", אבל לפי דוח עמידרו, נראה שבמקרה של התקופה שלפני מלחמת לבנון השנייה, זהו מרכיב משמעותי בהסבר.

נראה שב-8200 התקבלו החלטות פנימיות שלא לעסוק בהכנות למלחמה. החלטות אלו "ירדו מתחת לקו אדום" וראשות אמ"ן לא עקבה או לא אכפה את ההישארות מעליו; העדר הִקוּנה ברורה באשר לסדר העדיפות הביא להחלטה פנימית להתמקד בהתרעה לסוגיה.

108 דוח עמידרו, עמ' 6.

109 לשבת ראש המטה הבללי. תחקיר תמונת המודיעין והשפעתה על קבלת ההחלטות במלחמה בחזבאללה – סיכום הרמטכ"ל 8 בינואר 2007.

הסבר זה נתמך על ידי דוח מבקר מערכת הביטחון מהחודשים פברואר-מרץ 2007, שבו נכתב כי:

ביחידה 8200 אין מנגנון לקביעת סדרי עדיפויות והמשמעויות הנגזרות מכך לצי"חים השונים [...] חלק מדרישות המודיעין של הצרכנים מגיעות ישירות לבסיסי יחידה 8200, מבלי שעברו תהליך של מיון ובקרה. שיטה זו יוצרת מתח עם צי"חים אחרים, חשובים לא פחות, המאלץ את הבסיס המדובר לקבוע סדר עדיפות לטיפול בצי"חים השונים. כתוצאה מכך מתבצעת הסטת משאבים מקומית מצ"יח אחד למשנהו, מבלי שמפקדים ברמות בכירות יותר, הרואים את התמונה הכוללת של הצרכים, מאשרים זאת. [...] באמ"ן אין מנגנון המסדר, בוחן, מתעדף ומבקר את משימות ותפוקות יחידה 8200 ומתרגם אותן לתוכניות, ע"פ סדרי עדיפויות אופרטיביות. בפועל, משימה חשובה זו, האמורה להתבצע על ידי מחלקת איסוף באמ"ן, מתקיימת באופן חלקי בלבד.¹¹⁰

110 משרד הביטחון/מבקר מערכת הביטחון. דוח ביקורת – יחסי הגומלין והמענה המודיעיני של יחידה 8200 למפקדות ויחידות מבצעיות. 6 בספטמבר 2006, עמ' 6-7.

5. מה למד אמ"ן מהמלחמה, ומה אפשר ללמוד ממחקר זה

5.1. מה למד אמ"ן מהמלחמה - באופן מוצהר ובלתי מוצהר

אמ"ן תחקר את המלחמה במגוון רבדים והיבטים, ועשה אחריה מגוון שינויים חשובים. המרכזיים שבהם:

- **מיקוד מחודש בתפקוד אמ"ן כ"קמ"ן הצבא**, על המשמעויות הרחבות של שינוי זה, ובכללן איזון מחודש בין הכנות למלחמה לבין צורכי הבט"ש.

- **הקמת חטיבת ההפעלה המבצעית** במרץ 2008. חטיבת ההפעלה נועדה לחזק את "המרכז" באמ"ן גם בהיבט הניהולי-מבצעי - הכוונת האיסוף, וגם בהיבט הובלת פיתוח ומימוש רעיונות מערכתיים. כפי שצוין לעיל, "חולשת המרכז" הייתה מוכרת גם לפני המלחמה, אולם מה שהתברר לאחריה בהקשר הפערים בין ההנחיות והצ"ח לבין האיסוף בפועל, בדגש על 8200, המחיש את הצורך במנגנון הכוונה ובקרה חזק ממה שהיה קיים עד אז. ייתכן כי הקמת חטיבת ההפעלה נועדה גם למנוע הישנות של פער בין-מדרגי, כפי שקרה בין גופי המחקר שהכירו היטב את חזבאללה והפיקו מכך משמעויות מבצעיות, לבין ראש אמ"ן ידלין שהכיר את הארגון הרבה פחות טוב.

- **מודיעין למטרות** - המודיעין למטרות היה דגש חשוב שנתן ראש אמ"ן ידלין עם כניסתו לתפקיד, והוא היה אחד הלקחים המרכזיים של המלחמה. היו לו היבטים מגוונים בתחומי האיסוף, עיבוד המידע, הנגשתו באמצעות מערכות תקשוב לחיל האוויר, ועוד. לטענתי, אין מדובר רק בעניין מבצעי, אלא גם במענה סמוי, או "מנגנון פיזיו" לבעיות מובנות בתחום ההערכה של התנהגות האויב בדינמיקה של הסלמה (ראו להלן). מאז מלחמת לבנון השנייה, הדרך של אמ"ן "לפצות" על קשיי הערכה עתידיים במערכה הסלמתית היא יצירת "בנקי מטרות" רחבים ככל הניתן.

- **מודיעין לכוחות היבשה** - כאן בוצעו שינויים בכמה תחומים: מקמש"ר בוטל ואחריות בניין הכוח המודיעיני הוחזרה לאמ"ן; נעשו שינויים בתחום מידור המידע כדי לאפשר הנגשתו בשגרה לצורכי פיתוח תורת לחימה ותכנון מבצעי; החל תהליך ארוך להנגשת מודיעין הנאסף על ידי מערכי האיסוף של אמ"ן לכוחות היבשה (תפיסת הלוחמ"ם).

יש תחומים שבהם מלחמת לבנון השנייה סימנה את הקשיים לעתיד, כאירוע ראשון שחזר על עצמו במבצעים בעזה. שניים מהקשיים הם:

- **הקושי להעריך התנהגות של ארגון לא מדינתי** - בעוד קבלת ההחלטות במדינות או צבאות של מדינות הייתה מוכרת לאמ"ן מתוך היכרות עם תהליכים כאלה במדינות שכנות ובמדינת ישראל, קבלת החלטות על ידי מנהיג בודד או מנהיגות עם מתחים

פנימיים בתוכה ומשילות חלקית, כמו זו של חמאס, הייתה פחות מוכרת לאמ"ן, בהקשר של מערכה הסלמתית, לפני מלחמת לבנון השנייה. נראה כי לאור הבנת הקושי הזה פותחו באמ"ן מתודולוגיות שונות ומתאימות יותר, אם כי ייתכן שהעניין התחיל מאוחר יותר, אחרי מבצע "עופרת יצוקה" או אף מאוחר יותר. הקושי להבין את החלטות מנהיג חמאס סינואר במבצע "שומר החומות" ב-2021, ממחיש את קשיי ההערכה בסוג כזה של עימותים.¹¹¹ אתגר זה עדיין שריר קיים.

- **הקושי להעריך את התנהגות האויב בתוך דינמיקה של הסלמה, שחלק ניכר ממנה נובע מפעולות ישראל - ההערכה של התנהגות האויב הנדרשת מאמ"ן במערכות של הסלמה (הקריות לעיתים מערכות "הרתעתיות" או מוגבלות), קשה מאוד לביצוע. סיבה מרכזית לכך היא כי קשה להעריך מה תחליט מדינת ישראל לעשות. מי שהפתיע את צה"ל ואת אמ"ן בתוכו היה ראש הממשלה אולמרט. אף שאחרי אירוע חטיפת גלעד שליט דובר על כך שחזבאללה ינסה לחטוף, וכי במקרה כזה אי־אפשר יהיה לפעול בגישת ההכלה, לא נעשו הכנות מספיקות בצה"ל למצב כזה. מאז מלחמת לבנון השנייה פעל צה"ל בעזה. כל פעולה ישראלית שנועדה לחרוג מרף הציפיות של חמאס, מגדילה את מנעד אפשרויות התגובה שלו ומקטינה את יכולת חיזוין. קשיי אמ"ן בהערכת תגובות חמאס במערכת "צוק איתן" ב-2014, שנמשכה 51 ימים, בין היתר עקב ההחלטה הישראלית לפעול יבשתית נגד המנהרות לאחר היציאה המתוקשרת של 13 לוחמי חמאס ממנהרה ליד כרם שלום, הן דוגמה אחת לקושי מובנה זה. גורם האמור להקל על אמ"ן להבין מה תהיה תגובת האויב לפעולות צה"ל הם משחקי מלחמה, אם אלו נעשים נכון, תוך תרחוש קבלת החלטות דר־צדדית (אדום-כחול, בכמה איטרציות), ולא כדיוני חשיבה של צד כחול בלבד (מה שמאפיין רבים ממשחקי המלחמה).**

5.2. המלצות

חלק מהבעיות שעליהן עמדתי קיבלו פתרון מייד אחרי מלחמת לבנון השנייה או לאורך השנים ועד היום, אך יש גם תובנות עקרוניות שנראה כי הן תקפות גם כיום:

- בראייה לעתיד, נראה כי **כאשר אמ"ן שוגה, יסוד העניין הוא תפיסתי**. שיפורים משמעותיים בתחומים שונים כמו מודיעין למטרות, מודיעין לתמרון, פעולה בסייבר, התיאום והשילוב הפנימי באמ"ן ועוד, לא יסייעו מספיק אם בבסיס האיסוף והמחקר קיימת הטיה תפיסתית אשר ממשיגה את האיומים באופן שגוי או אם ההמשגה שבה מאפיין אמ"ן את האיומים מול המטכ"ל והדרג המדיני, אינה מסייעת להבין את אופיים, על המשמעות שיש לכך בהקשרי תכנון ומוכנות. דוגמאות מהשנים האחרונות להמשגת האיומים שיש להם השפעה על תפיסות מבצעיות ופעולות הן המשגת ה"ציר הרדיקלי" – איראן-סוריה-חזבאללה או המשגת הפעילות האיראנית בסוריה כ"התבססות

111 מיכאל מילשטיין ורז צימט. "שליט אכזר על ספת טיפולים וירטואלית". YNET. 15 באוגוסט 2021.

איראנית". אמ"ן צריך לבחון כל העת את רלוונטיות עולם המושגים שהוא מפתח בהקשר לאיומים השונים ולוודא שהם כאלה המשרתים את צה"ל לצרכיו השונים, וכי אם ישנם כאלה שאינם מסייעים או מפריעים, יש להיפרד מהם.

● **המלצה שנייה קשורה לדרך שבה אמ"ן מציג את הערכותיו והמלצותיו מול המטכ"ל והדרג המדיני.** לעתים, הערכות אמ"ן מנוסחות כך שהן מכסות אפשרויות רבות, ומאפשרות לומר בדיעבד כמעט על כל התפתחות: "הערכנו נכון". המונח "התרעה אסטרטגית" בו עשה אלון זאבי-פרקש שימוש יכול להתפרש כניסוח כזה. בשיחות בעל פה עם ראש הממשלה הדגיש זאבי-פרקש עניינים מסוימים, אך הדגשה זו אינה מופיעה בכתובים. ברור שהמסמכים הכתובים וההצגות הפורמליות אינם חזות הכול, ותובנות משמעותיות מתפתחות ומלובנות במפגשים מצומצמים שאינם מתועדים, אך למסמכים ולהצגות הפורמליות יש חשיבות רבה ורצוי כי הערכות אמ"ן, הגם שהן נדרשות להתייחס למגוון רחב של איומים, יציגו גם המלצות ברורות וממוקדות באשר לסדר העדיפות של האיומים שלהם נדרש לתת מענה.

● **המלצה שלישית נגזרת מתוך הראשונה והשנייה – כדאי שאמ"ן יעשה בקרה לא רק על הערכותיו לאור המידע שיש (תפקידה המוגדר של מחלקת הבקרה) אלא גם, ואולי בעיקר, על הדרך שבה הוא משקף ידע לדרג המטכ"ל והמדיני על מידת ההשפעה עליהם ועל הדרך שבה הוא מתרגם את תובנותיו שלו לתוכניות איסוף שוטפות ולתוכניות לבניין הכוח האיסופי.**

בדיון עדכון הערכת המצב של דצמבר 2005, פנה הרמטכ"ל חלוץ לראש מחלקת הבקרה ושאל אותו, האם הוא עשה בקרה על השפעת הערכת אמ"ן הקודמת על קבלות ההחלטות במטכ"ל:

רמ"ח הבקרה: לזה אני לא נכנס, אני בקרה של אמ"ן, לא בקרה של צה"ל [...]

הרמטכ"ל חלוץ: אבל גם בקרה של אמ"ן, אי אפשר להיות מבקר ספורתי - קראתי את הספר ובזה נגמר העניין. השאלה היא בסוף, בשטח – האם היה לזה אפקט שהשפיע לנו על תהליך קבלת ההחלטות, כי בסוף המבחן על זה.¹¹²

עקב מאפייני התרבות הביקורתית הקיימת בחטיבת המחקר ממילא, והעובדה כי הדיון הפרשני הוא חלק מרכזי מהעבודה היום-יומית, לא בטוח שתרומת מחלקת הבקרה בהבאת זוויות מבט אחרות על החומר המודיעיני צריכה להיות התרומה היחידה ויתכן שהיא צריכה לעסוק גם בדרך שבה אמ"ן מתעדף את משימותיו ובדרך שבה הוא ממשיג את האיומים לצה"ל ולדרג המדיני ובהשפעתו על תהליכי החשיבה בצה"ל.

112 לשכת הרמטכ"ל, מזכירות הפיקוד העליון. תמלול הצגת עדכון הערכת המודיעין השנתית – 12 בדצמבר 2005. עמ' 31.

- **המלצה רביעית קשורה למתח שבין איסוף לסיכול בבט"ש לפני מלחמת לבנון השנייה ובעשור האחרון למב"ם - המודיעין הדחוף הנותן סיפוק מידי לאמ"ן ולצה"ל כולו לבין מודיעין למלחמה עתידית, אשר לא ברור האם ומתי תתרחש. הלקח של מיקוד בניין הכוח והאימונים למלחמה, נלמד בכלל צה"ל אחרי מלחמת לבנון השנייה. מכיוון שאמ"ן, בהכללה, הוא ארגון של אנשים ותוכנה, ופחות של אמצעי לחימה ומסגרות לחימה (כמו היבשה, האוויר והים), הוא גמיש יותר להשתנות, ולכן גם מועד יותר להטיה לצורכי מב"ם מאשר גופים אחרים בצבא. לפני מלחמת לבנון השנייה סבל אמ"ן ממיקוד יתר בזירה הפלסטינית, על חשבון הכנות למלחמה, ולקח זה תקף גם לימינו, כאשר הסכנה היא מיקוד יתר במב"ם.**
- **המלצה חמישית נוגעת לצורך להתמודד עם כשל הדמיון, שהפריע לפחות לחלק ממקבלי ההחלטות באמ"ן, במטכ"ל ובדרג המדיני להבין לקראת איזו מערכה עליהם להתכונן ולהכין את צה"ל ואת אמ"ן בתוכו. בין הדרכים להתמודד במידה מסוימת עם בעיה זו מומלץ לעודד חשיבה יצירתית, לגלות פתיחות תוך שילוב גורמים שאינם כבולים לידע הקיים בתהליך ייצור הידע, להרבות כאמור במשחקי מלחמה ובבחינה ביקורתית ושיטתית של מערכות המושגים המשמשות לניתוח המערכות המבצעיות.**
- **המלצה אחרונה עוסקת במאמץ מחקרי מתמשך לנתח את העבר לצורכי למידה להווה. אם המידע על עשיית אמ"ן בעבר יהיה נגיש לחוקרים, הם יוכלו לנסות למצוא קווי דמיון בין אירועי עבר להתפתחויות בהווה ולשפר את תפקוד אמ"ן, תוך כדי שהוא מתמודד עם אתגרים חדשים.**

תודות למעירים (לפי סדר קבלת ההערות): סא"ל (מיל') משה אלבו; סא"ל (מיל') דודי סימן טוב; רא"ל (מיל') גדי איזנקוט; אל"ם (מיל') איתי שפירא; תא"ל ערן אורטל; תא"ל (מיל') איתי ברון; אל"ם (מיל') אסף כהן (פיזר); אלוף (מיל') יוסי בידץ; תא"ל (מיל') יוסי קופרוסר; אלוף (מיל') עמוס ידלין; ד"ר עמוס גרנית; סא"ל (מיל') רוני אמיר; אלוף (מיל') אהרון זאבי-פרקש.

בין הערכה להשפעה על המציאות

"קריאה של דוח וינוגרד ושל תחקירי הצבא למלחמה, מעלה כמה פרדוקסים: אמ"ן פיתח הבנה טובה על חזבאללה, אבל הבנה זו לא השפיעה על הדרג המטכ"לי והמדיני ולא תורגמה באופן הולם לתוכניות מבצעיות רלוונטיות. נוסף על כך, על אף שאמ"ן טען שנתן התרעה אסטרטגית באשר לאפשרות של הסלמה מול חזבאללה, הוא לא שינה מספיק לאור זאת את סדר העדיפות האיסופי."

מחקר זה מנתח את אמ"ן בשלושה היבטים – כמעריך הלאומי, כ"קמ"ן הצבא", וכזרוע המפעילה מערכי איסוף. בכל היבט כזה מוצגים הפרדוקסים, תיאור עובדתי של העשייה באמ"ן, וניסיון להסביר את הפרדוקס. המחקר מסיים בהמלצות הרלוונטיות לעשיית אמ"ן בימינו.

תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל, הוא ראש תחום מחקר במרכז דדו ולשעבר מפקד המרכז. המחקר הוא פרק מספר על אמ"ן הנמצא בתהליך כתיבה, שיהיה החמישי בסדרה הכוללת את הרמטכ"ל, המטכ"ל, מפקדת חיל האוויר, וספר האמור להתפרסם בשנת 2022 על מפקדת זרוע היבשה ומפקדות הפיקודים המרחביים.